

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2013

Bc. Lucie Frčková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Vegetariánství a partnerské vztahy.

Lucie Frčková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Diplomová práce

Vegetariánství a partnerské vztahy.

Lucie Frčková

Vedoucí práce:

Mgr. Ema Hrešanová, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, červenec 2013

.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce Mgr. Emě Hrešanové, Ph.D., za její ochotnou spolupráci a podnětné a užitečné rady, které mi poskytovala v celém průběhu psaní této práce.

Dále bych chtěla poděkovat mým respondentům a respondentkám z řad vegetariánů a veganů, kteří mi věnovali svůj čas a poskytli mi možnost nahlédnout do problematiky jejich životního stylu. Bez nich by tato práce nemohla vzniknout.

V neposlední řadě také děkuji své rodině, příteli Mirkovi, Lence Vackové a ostatní přátelům za podporu, kterou mi vyjadřovali nejen v době, kdy tato práce vznikala, ale i v průběhu celého mého studia. A také vyučujícím z katedry sociologie, kteří mi byli motivací během studia.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÁ ČÁST	8
3	METODOLOGIE	18
4	ZJIŠTĚNÍ Z KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	26
	4.1 Impuls ke změně, motivace ke změně.....	26
	4.2 Pojetí vegetariánství očima informantů	34
	4.3 Reakce okolí.	37
	4.3.1 Rodina, přijetí změny.	37
	4.3.2 Přátelé a jejich reakce.	39
	4.3.3 Problémy se stravováním, stigma vegetariána.....	41
	4.4 Kariéra vegetariána / vegana.	43
	4.5 Partnerské vztahy	48
	4.6 Pohled na stravu během těhotenství a výchova dětí.....	53
	4.7 Shrnutí hlavních zjištění.....	55
5	ZÁVĚR	58
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	62
7	RESUMÉ	68

8 PŘÍLOHY.....	69
-----------------------	-----------

1 ÚVOD

„Je lepší být nenáviděn pro to, jaký jsi, než být milován pro to, co nejsi.“

Kurt Cobain

V současné době je velmi mnoho prostoru v sociálních vědách věnováno změně životního stylu. Životní styl se stává významným tématem. Je brán jako individuální nebo naopak kolektivní vyjádření podobností nebo odlišností v sociálním chování lidí. Citát Kurta Cobaina odráží fakt, že v životě člověka je velmi důležité to, jaký je, jaké jsou jeho hodnoty, normy, životní styl. Všechny tyto aspekty ovlivňují náš život, naše partnerské vztahy. Specificky je pak ovlivňován právě partnerský vztah vegetariánů.

Vegetariánství se těší čím dál větší oblibě, můžeme jej zařadit mezi tzv. alternativní způsoby stravování. Nejde však jen o spojitost pouze s odlišnostmi ve stravování, ale také v přístupu k životu, který je definován především odlišným uvažováním o problematice životního prostředí a respektováním práv zvířat. Můžeme o něm tedy uvažovat jako o komplexním fenoménu, který je specifickým životním stylem. Tento životní styl zahrnuje velké množství postojů, hodnot a preferencí, je tedy vhodnou půdou pro sociologický výzkum.

Z posledních výzkumů provedených v České republice (např. STEM/MARK 2003) je patrné, že vegetariánství je populární především mezi mladými a vysokoškolsky vzdělanými lidmi, což může vést k určitým spekulativním předpokladům a vlivu demografických charakteristik na volbu vegetariánského životního stylu. Ve společnosti dochází k rozporu mezi skupinou, která vegetariánství uznává a bere jej jako prospěšné a skupinou, která je proti němu a nedoporučuje ho. I přes současnou rozpolcenost společenských postojů je typické rozšíření

nabídky služeb a výrobků pro vegetariány. Což může být dalším důvodem, proč počet lidí, vyznávajících tento styl života, pomalu narůstá.

Výzkumy zabývající se zjišťováním stravovacích návyků u populace naznačují, že se počet vegetariánů v dlouhodobé perspektivě zvyšuje. Nemůžeme, ale paušalizovat, že ve všech společnostech se počet vegetariánů navyšuje. Problematické pro porovnání jednotlivých výzkumů také mohou být rozdílné definice vegetariánství pro výzkum. Podíl vegetariánů se v jednotlivých zemích liší, jako příklad uvedu několik údajů od různých autorů.

Nejvíce vegetariánů podle dostupných údajů nalezneme v Indii, výsledky šetření z roku 2006 udávají, že 40% tamní populace je vegetariánské. V tomto údaji se odráží fakt, že náboženství zde vyžaduje absenci masa v jídelníčku. Pokud se zaměříme na evropský kontext (kde můžeme předpokládat absenci významného vlivu náboženství), najdeme zde podstatně menší počty vegetariánů. Podle Frankieho Phillipse (2005) počet vegetariánů v Británii dramaticky vzrostl od druhé světové války, kdy se odhadoval počet vegetariánů někde kolem 0,2% v populaci, do roku 2000 se tento údaj zvýšil na rozmezí někde mezi 3 - 7% současné populace. Jako jeden z hlavních důvodů uvádí Frankie Phillips zajímavost tohoto typu stravování s ohledem na zdraví. Věnuje se pak detailně rozboru stravování. Zaměřuje se na jednotlivé důležité součásti stravy, které jsou pro fungování lidského těla důležité a ty pak analyzuje. Ukazuje se, že hlavním problémem u vegetariánů je absence vitamínu B12. V USA došlo do roku 1979 do roku 1994 ke zpětinásobení populace vegetariánů, tj. v roce 1979 se za vegetariána označilo 1,2% populace, v roce 1994 je to již 7% populace (Janda, Trocchia 2001: 1206). V příloze č. 2 jsou uvedeny počty vegetariánů v jednotlivých evropských zemích.

V současné době se dle české společnosti pro výživu a vegetariánství hlásí k vegetariánskému způsobu života v České

republiky přibližně 1 - 2 % populace, což v reálném čísle zahrnuje asi 100 000 – 200 000 lidí¹. Dle výzkumu *Vegetariánství – Kvalitativní výzkum hodnocení výrobků z oblasti vegetariánství* (2003) od společnosti STEM/MARK se v roce 2003 v Čechách označilo za vegetariána kolem 2 % jedinců současné české populace. Zajímavým zjištěním tohoto výzkumu je také to, že se k vegetariánskému stylu života hlásí mnohem častěji ženy, mladí lidé ve věku 15 – 29 let a vysokoškoláci. Jako přirozené být vegetariánem vnímá podle tohoto výzkumu 12% české populace. Výzkumníci během tohoto výzkumu testovali souhlas s různými tvrzeními např. „bez masa se člověk nenají“ u kterého vyjádřilo souhlas zhruba 60% populace, „jíst maso je kruté vůči zvířatům“, „vegetariánství je drahou záležitostí“ u těchto výroků souhlas vyjádřily dvě třetiny dotázaných. Ukázalo se, že dotazovaní měli problém se specifikací svých názorů, na jednu stranu si nedokáží představit život bez masa, ale na druhou stranu odpovídali, že jim není jedno, jak je se zvířaty zacházeno. Jedná se o dvě protichůdné odpovědi. Přestože dotazovaní vyjadřovali názor etického rázu, nejsou ve přesvědčení, o tom, že by mohli bez masa existovat. Tento fenomén bychom mohli označit jako kognitivní disonanci, tak jak ji popisuje Hana Librová (1994) ve své knize *Pestří a zelení*. Podle autorky se jedná o stav, kdy dochází k nesouladu mezi chováním člověka a informacemi, kterých se mu dostává (Librová 1994:20).

Člověk se nestane vegetariánem z minuty na minutu, je to výsledek dlouhodobějšího procesu, který je podporován etickými aspekty a rozhodnutím pro zdravý životní styl. Existují ale i případy, kdy se jedinec masa zřekne v jednom okamžiku, to bývá nejčastěji po shlédnutí dokumentu o tom, jak je zacházeno se zvířaty nebo přímého pohledu na fungování jatek. Tento důvod byl velmi často zmiňován na internetových

¹ http://www.csvv.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=85

fórech, kde mezi sebou vegetariáni diskutují a předávají si své zážitky a zkušenosti.

Obecně zažitá definice, jež naše společnost užívá, popisuje vegetariána jako člověka, který vynechává ze svého jídelníčku veškeré maso. Vegan je pak společností definován, jako člověk, který ze své stravy vynechává nejen maso, ale i ostatní potraviny, které obsahují živočišnou bílkovinu nebo pocházejí z živočišné produkce. Mezi takové potraviny řadíme například mléko, mléčné výrobky obsahující nebo také vajíčka (Fox, Ward 2008; Jabs, Sobal, a Devine, 2000; Beardsworth, Keil 1997). Pojmy veganství a vegetariánství, ale můžeme dále specifikovat a na základě této charakteristiky je i následně dále dělit. Pro dokreslení v příloze č. 1 uvádím možné dělení vegetariánství podle autorů F. Robinsona a A. Hacketta (cit. dle Phillips 2005).

Pojem vegetarián však není spojen pouze s lidským jídelníčkem (i když z pohledu většinové populace tomu tak často bývá). Jak popisuje Frankie Phillips (2005) kromě odlišného jídelníčku se vegetariáni liší také svým životním stylem, jako příklad uvádí kouření, konzumaci alkoholu, činnosti, jimž se věnují ve volném čase a podobně. Vegetariánství jako životní styl bývá odlišný od lidí, kteří jedí maso. Velmi často můžeme u veganů sledovat i prosazování tohoto stylu například v podobě specifického obleká – mnohdy odmítají nosit oblečení, při jehož výrobě zemřelo nějaké zvíře. Pro vegany je dále typické také to, že odmítají nosit i jakékoliv vlněné produkty. Vidíme tedy, že vegetariánství je opravdu komplexním životním stylem, který není postaven pouze na odlišnostech ve stravování.

V mém výzkumném vzorku se vyskytovali pouze lidé, kteří se sebe definovali jako vegetariáni nebo vegani. Pokusila jsem ještě blíže definovat blíže veganství. Často jej můžeme definovat jako životní styl

charakterizovaný snahou o respektování života a potřeb zvířat, zlepšení situace týkající se narušení životního prostředí a zájem o zdravý životní styl. Vegané nekonzumují zvířata, ani produkty z nich pocházející – a to ani v případě, že jsou tyto produkty získány ze zvířat živých a nikterak je neohrožují na životě – tím se liší veganství od vegetariánství. Charakteristická je také snaha nepodporovat pokusy na zvířatech, ani jejich využívání pro zábavu nebo zisk. Veganský i vegetariánský způsob života je ve velké míře propojen s přijetím určitých etických principů - především na rovině, kdy si vegani a vegetariáni vybírají alternativní stravování. Tito jedinci velmi empaticky prožívají pohled na trpící zvíře, a nechtějí se na tomto utrpení podílet (Phillips 2005, Fox, Ward 2008; Jabs, Sobal, a Devine, 2000; Beardsworth, Keil 1997).

První studie zaměřující se na přístup k jídlu byly zejména medicínské a etnografické a objevily se v devadesátých letech minulého století. Předmětem těchto studií byly zejména postoje a názory na stravovací zvyklosti a také symbolika jídla. Jídlo bylo bráno jako předmět přírodovědných disciplín, do centra pozornosti sociálních věd se tedy dostávala tematika jídla jen pozvolna (Dvořaková-Janů, 1999). Situace se začala proměňovat na začátku 21. století, kdy se objevuje výraz „food studies“, interdisciplinární obor zaměřený na jídlo. A jídlo se tak dostává i do sociálně vědního výzkumu. V současné době jsou studie zaměřeny zejména na alternativní styly stravování, tedy na vegetariánství.

Ve své práci jsem se rozhodla přiblížit životní styl a partnerské vztahy lidí, kteří ze svého jídelníčku záměrně vyčleňují maso, případně produkty živočišného původu. Zajímaly mě konkrétní zkušenosti v partnerských vztazích vegetariánů a veganů. K tomuto tématu jsem se dostala skrze své známé, u kterých jsem viděla, že jejich způsob stravování ovlivňoval fungování jejich vztahů s rodiči, v druhé řadě pak

ovlivňoval vztahy s přáteli. Což mě vedlo k otázce, zda existují podobné problémy také v partnerských vztazích. Proto jsem se začala zajímat o to, jak se jejich individuální volba stravování odráží v partnerských vztazích. V této problematice se propojuje také etika stravování a etika těla. Tato práce je zaměřena na mikrosociologickou analýzu každodenní interakce vegetariánů, hlavní oblastí mého zájmu byl partnerský život zkoumaných jedinců. Mojí snahou je odpovědět na otázku, zda jejich stravování ovlivňuje volbu partnera a podobu vztahu s ním.

Pro potřeby tohoto výzkumu jsem si stanovila několik výzkumných otázek:

- Jaký byl prvotní impuls k vyčlenění masa z jídelníčku?
- Jak probíhal proces přechodu k novému životnímu stylu?
- Byl proces přechodu poznamenán stereotypy ze strany okolí?
- Jaké jsou představy o partnerství?
- Co je důležité pro vztah a jeho budoucnost?

Teoretické východisko práce, které staví základ pro samotný výzkum, je složeno především z teorie modernizace podle autorů Anthony Giddense, Ulricha Becka a Zygmunda Baumann, proces modernizace je aplikován na proměnu v partnerských vztazích. Vedle konceptů modernizační teorie používám ve své práci také myšlenek autorek a autorů, kteří se věnovali výzkumu vegetariánství (Povey a kol. 2001, Beardsworth, Keil 1992, Beardsworth, Keil 1993, Beardsworth, Keil 1997, atd.),

V metodologické části práce bude čtenář seznámen s průběhem a podobou provedeného výzkumu. K poznání motivací, hodnot pojících se

s vegetariánstvím a jejich partnerskými vztahy byla použita kvalitativní metodologii, konkrétně se jednalo o provedení polostrukturovaných hloubkových rozhovorů. Při analýze byla hledána klíčová témata a podobnosti v procesu neustálé komparace. Participanti byli vegetariáni, popřípadě vegani, kteří byli ochotni otevřeně hovořit o svém soukromém a následně i partnerském životě.

V analytické části jsem se pak zaměřila na významy, postoje, hodnoty a preference, které se u participantů během našich rozhovorů objevovali. Zejména se jednalo o motivace vedoucí ke změně životního stylu, jak se tato změna projevila v partnerských vztazích. Kladu si za cíl touto prací poskytnout komplexní obraz partnerských vztahů vegetariánů- Chtěla bych poskytnout novou optiku pohledu na fenomén vegetariánství a život vegetariánů, popřípadě nastínit možnosti dalšího zajímavého prostoru pro sociologický výzkum.

2 TEORETICKÁ ČÁST

Významným mezníkem vývoje společnosti, který měl za následek proměnu jak vztahového tak rodinného uspořádání, je druhá demografická tranzice. Tento fenomén byl konceptualizován v roce 1986 autory Dirkem van de Kaa a Ronem Lesthaeghem. Postupně byla ovlivněna zejména míra plodnosti, rodinné a partnerské hodnoty přičemž bývá spojován s oslabením instituce tradiční rodiny (Sobotka 2008:173).

V západní Evropě bylo možné náznaky druhé demografické tranzice pozorovat již od padesátých let minulého století. Počátek nejvýraznějších změn byl patrný až v roce 1965. Mezi hlavní změny, které byly v tomto období patrné, patří posun od tradičního manželství k nesezdanému soužití a také zvyšování věku při vstupu do prvního manželství. Postupně se začaly rozšiřovat i jiné formy partnerských vztahů. Zároveň začal se zvyšovat počet dětí narozených mimo manželství. Celkový počet narozených dětí klesal, až se dostal pod úroveň prosté reprodukce. V tomto období se také objevil nový fenomén odkládání početí dětí do pozdějšího věku, s čímž šel ruku v ruce větší počet trvale bezdětných (ať už dobrovolně nebo nedobrovolně). Odklad rodičovství byl umožněn zejména s rozšířením antikoncepce (Lesthaeghe 2011: 182). V souvislosti s těmito faktory nastalo období, kdy vzrůstá důležitost hodnot spojených se seberealizací a individualizací (Inglehart 2008). Díky důrazu na seberealizaci a individualizaci mohou vegetariáni odlišovat svůj životní styl od většinové společnosti, tak jak je to typické pro vegetariány. Jejich život je založen na individualitě, odlišnosti. Mají možnost volby toho, jak bude jejich život vypadat. V jejich životě je kladen důraz především na etiku ve vztahu ke zvířatům. Přestože každý z vegetariánů je spjat se silnou individualitou, předpokládám jisté podobnosti, co se názorů na partnerství týče. Možnost volby je spjatá také s existencí sociálních norem, které oproti minulosti nejsou tak silné

a stabilní a tím se otvírá prostor pro svobodnou volbu životního stylu bez odsuzování ze strany okolí.

Situace ale není univerzální pro všechny západoevropské země. Zejména v zemích, kde byl u moci komunistický režim, došlo ke zdržení nástupu druhé demografické tranzice. Pro Československo byla v 60. letech typická vysoká porodnost, uzavírání manželství v nízkém věku. Tento jev bývá vysvětlován na jedné straně propopulační politikou, ale na druhou stranu komunistický režim umožňoval seberealizaci jenom v prostoru rodiny. K významné změně došlo až s pádem režimu v roce 1989, kdy se u nás mohly začít projevovat rysy druhé demografické tranzice (Možný, Rabušic 1999). Změny ve složení a povaze partnerských vztahů jsou považovány za součást širší transformace životních trajektorií členů současné západní společnosti. Anthony Giddens (1998) a Ulrich Beck (2004) ve svých teoriích mluví o tom, že žijeme v období „pozdní modernity“, která se vyznačuje zvýšenou mírou rizika a nejistoty, kterým jsou lidé nuceni se přizpůsobovat. Původní tradiční sociální formy byly narušeny a každý si tak musí vybrat z řady možností, kterým se může ubírat jeho život. Naše osobní biografie už nepodléhá dřívějším danostem, ale naopak se řídí pouze naší volbou a preferencemi. To my si volíme, jak naše biografie bude vypadat. Není jasně stanoveno, jaké vzdělání budeme mít a v jakém věku ho budeme mít, jako tomu bylo dříve. Ulrich Beck mluví o individualizaci lidských biografii. Tato individualizace klade vysoké nároky na každého jedince, protože se sám musí rozhodnout, jakým směrem bude směřovat jeho život a je za svoje rozhodnutí zodpovědný (Beck 2004).

Individualizace se odráží také v partnerských vztazích, není zde již jasně definováno, jak má vypadat vztahová biografie jedince. Biografie již nejsou standardizované, naopak existuje nepřeborné množství možností, kam se mohou ubírat. Podobu partnerského života do 70. let minulého století můžeme označit jako součást série navazujících kroků,

keré Ladislav Rabuřic označil jako „vzorec cesty do manželství“. Ladislav Rabuřic mluví o tom, že vztah začínal láskou mezi dvěma lidmi, tito lidé spolu začínají chodit a poté následuje sňatek (Rabuřic 2001: 195). V tomto období byly rozvody spíše výjimečné. Vysvětlení tehdejší nízké rozvodovosti podle Iva Možného může být také ve vysoké úmrtnosti, manželství spíše končila smrtí jednoho z manželů než jejich rozvodem (Možný 2006).

V sedmdesátých letech postupně docházelo k oslabování těchto vzorců a dochází k rozvolňování biografí. Na důležitosti získávají konkrétní volby jednotlivců, což vede k rozrůžňování životních drah jedinců. Tento proces je označován jako *individualizace*. Jak říká Ulrich Beck (2004) nutná rozhodnutí se týkají všech oblastí života. Přestože tento proces sebou nese větší flexibilitu, pojí se s nimi zvýšená míra nejistoty. Zygmunt Bauman (2004) popisuje partnerské vztahy po druhé demografické tranzici jako křehčí, přechodnější oproti minulosti. Lidé si uvědomují nejistotu ve vztazích, proto jsou při jejich budování opatrnější.

V partnerství je dnes kladen důraz na osobní autonomii, partneři odmítají přebírat role, které jsou spjaty s tradičním manželstvím a snaží se jistou rovnoprávnost přenést ze společnosti do partnerského vztahu. Což vede k rozšiřování alternativních podob partnerských uspořádání.

Touto problematikou ve svém díle *The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism in modern societies* zabývá Anthony Giddens, který hovoří o souvislostech vývoje vnímání intimity a partnerských vztahů. Ve své práci hovoří o tom, že „romantická láska“ byla v „postmoderní“ společnosti nahrazena „láskou volně plynoucí“. „Romantická láska“ je vnímána jako ta, která přetrvává navždy. Paralelně tak bylo vnímáno i manželství, i ono mělo přetrvat navždy. Oproti tomu „láska volně plynoucí“ je náhodná a není věčná. Partnerské vztahy se tak na kontextu této teorie stávají nestálými a nestabilními. Tato nová forma

lásky předpokládá, že jedinec do vztahu musí investovat, ale zároveň z něj také čerpá, což podle Anthony Giddense vede ke vzniku tzv. čistého vztahu (Giddens 1992: 61-63.) *Čistý vztah* by měl být oproštěn od všech vnějších okolností (zejména ekonomických a sociálních), jedná se o vztah romantické lásky. Klíčovou roli tedy hraje vztah muže a ženy, který je naplněn přítomností prospěchu pro obě strany. *Čistý vztah* není založen na vnějších kritériích. Jeho podstatou je, že existuje pouze a jen pro výhody, které plynou ze vztahu jako takového (Giddens 1992: 6). Jedná se o vztah emocionální a sexuální rovnosti a emancipace, s nímž je spojena tzv. *plastická sexualita*. *Plastická sexualita* osvobozuje sexualitu od nutnosti reprodukce (Giddens 1992). Sexualita tak již není vnímána jako prostředek reprodukce, ale jako projev intimity mezi partnery.

V rámci konceptu čistého vztahu popisuje Anthony Giddens (1992) transformaci intimity. S jeho konceptem polemizuje François de Singly (2001), ten oproti Giddensovi říká, že přestože lidé vědí o nejistotě svazku a jeho zrušitelnosti tak i přesto od něj očekávají pocit jistoty a bezpečí (Singly 2001 cit. dle Dudová, Vohlídalová 2005). V obou těchto teoriích není kladen důraz na reprodukční funkci svazku, což je způsobeno vlivem procesu individualizace. Přes tyto faktory se v individualizovaném světě neztrácí potřeba intimního vztahu (Beck, Beck- Gernsheim 1995). Ulrich Beck a Elisabeth Beck-Gernsheim ukazují rozdílné rodinné trajektorie tradiční a moderní společnosti. V 19. Století podle nich byl rodinný život zaměřen zejména na práci a ekonomiku. Každý jedinec měl ve společnosti svoje místo a úkoly, které musel vykonávat. Všechny aktivity byly podřízeny prospěchu celé komunity, které byl jedinec členem. V rodinném životě hrál hlavní roli závazek solidarity a individuální osobnost neměla v rodině téměř žádný prostor. Cílem života bylo sebeobětování se pro rodinu. S příchodem moderní společnosti a s ní spjaté individualizace se postupně vytrácí ekonomická funkce rodiny. Díky přístupu do vzdělání a na pracovní trh se proměňuje role ženy v rodině, již není zcela závislá na muži. Objevuje se zcela nová věc, kterou je možnost

volby. Zejména je tato možnost patrná právě u žen, žena se může svobodně rozhodnout, zda vstoupí do manželství a založí rodinu nebo zůstane sama (Beck, Beck-Gernsheim 2002: 54-100).

K seberealizaci dochází v moderní společnosti zejména na trhu práce, jedinec se zde snaží naplnit svoje potřeby. Na druhé straně, ale stále vyhledává kontakt s osobou blízkou. Blízká osoba je pro jedince psychickou oporou, je pro něj člověkem, kterému se může svěřit se svými pocity, úspěchy a neúspěchy (Beck, Beck-Gernsheim 2002: 49). Oproti minulosti již v dnešní době není manželství a partnerství spjato s existencí pevně daných pravidel, ale naopak jedná se o spojení dvou lidí na základě emoční blízkosti bez existence pevně daných pravidel, které v minulosti zaručovali pocit nezrušitelnosti vztah (Beck, Beck-Gernsheim 1995:81). S příchodem individualizace dochází k významným změnám jak tradičních, doposud ustálených forem rodinného uspořádání, tak i zaběhnuté ženské a mužské role (Beck, Beck-Gernsheim 1995).

Podobu moderních partnerských vztahů shrnuje ve svém článku Tomáš Katrňák (2000), který mluví o tom, že pro vznik této podoby vztahů bylo nutné nahrazení pevných, tradicí ustanovených pravidel jednání, které regulovaly život společnosti. Tato pravidla byla nahrazena lidskými právy, za jejichž myšlenkou stojí představa samostatných individuí jednajících na principu občanské rovnosti. Tomáš Katrňák vychází ve své práci z myšlenek Anthonyho Giddense, a jeho teorie o existenci *čistých vztahů* (Katrňák 2000: 308).

Přestože by se mohlo zdát, že rozhodnutí o tom, kdo bude nebo nebude náš partner, je založeno zejména na vzájemné přitažlivosti, existují i další předpověditelné vzorce, které výběr partnera ovlivňují. Sociologové mluví o tendencích vstupovat do vztahu s lidmi, kteří jsou nám určitým způsobem podobní a to především z hlediska věku, třídy, vzdělání, rasy nebo také náboženského vyznání či životního stylu (Mareš 2003).

Teorie pozdní modernity Ulricha Becka a Anthony Giddense poskytuje sociálním aktérům mnohem větší prostor pro jednání, než tomu bylo v minulosti. Britský výzkum Michaela Andersona a kolektivu (2002) se zaměřoval na otázku plánování budoucnosti dnešní generace. Ukázalo se, že dnešní mladí lidé plánují svoji budoucnost mnohem více než generace jejich rodičů a prarodičů. Hlavním důvodem je, že standardizované biografie dřívějších byly nahrazeny nekonečnými možnostmi, ze kterých si mohou jedinci vybírat. Jedinci si však uvědomují odpovědnost za budování svojí biografie, což se může promítat v míře nejistoty, kterou lidé současné generace pociťují (Anderson et al. 2002).

Podle Radky Dudové (2007) není rostoucí míra individualismu spjatá s poklesem počtu partnerských vztahů, ba naopak. Podle autorky individualizované vztahy mimo soukromou sféru nutí jedince k tomu, aby hledali svoji oporu v partnerských vztazích. Podle Françoise Singlyho je současná společnost sice do velké míry individualizovaná, ale zároveň můžeme mluvit o společnosti vztahové, protože vztahy ve společnosti přetrvávají, přestože tyto vztahy nejsou tak silné jako v minulosti (Singly cit. dle Dudová 2005:16).

Vývoj v západních společnostech tedy postupně směřuje k individualistickému hodnotovému systému, který je typický legitimizací nemanželských kohabitací, je spjat s dobrovolnou bezdětností, nekonformním sexuálním chováním. Hlavním a poslední dobou velmi podstatným bodem v životě člověka je dosažení vlastních cílů, přičemž nejdůležitější jsou individuální aspirace. Partnerské, rodinné a intimní vztahy jsou demoralizovány a jsou spjaty s možností volby (Lesthaeghe 1983).

Modernita se vyznačuje institucemi, které utváří nové mechanismy sebe-identity (Giddens 1991: 2) Moderní sociální život je charakteristický mechanismy, jež vykořeňují sociální vazby. Spolu s tím sebou ale modernita nese nové možnosti volby, které mnohdy přinášejí nejistotu

a pochybnosti. Jedinci musí vyjednávat svoje životní volby. Jedinci v modernitě jsou tak postaveni před úkol reflektovat a utvářet si svojí vlastní identitu (Giddens 1991:1-9).

V odborné literatuře se můžeme setkat s různými modely výběru partnera. Sociologové poukazují na možný vliv norem, rodinných vzorců, racionality. V jejich centru nestojí model sociobiologický, který předpokládá genetickou podmíněnost (Hamplová 2006).

- **Sociobiologický model**

Podle tohoto modelu je výběr partnera více naplněním genetického předurčení než věcí naší svobodné volby. Je to výběr budoucí matky respektive budoucího otce dítěte a jde v něm především o předávání genetického materiálu, nutného pro úspěšnou reprodukci (Mareš 2003). Na základě tohoto modelu bychom předpokládali, že lidé si volí svého budoucího partnera podvědomě podle biologických předpokladů tzn. mladou plodnou matku“ a „statného a zdravého otce“.

- **Model komplementarity**

Tento model je založen na přesvědčení, že výběr partnera je sociálním a interpersonálním procesem. Člověk hledá partnera, který by mu poskytl maximální uspokojení jeho potřeb a vztah mezi partnery se tvoří ve vícestupňovém procesu, kdy třídíme partnery podle hledisek jako je věk, rasa, sociální třídy, náboženství. Podle Roberta F. Winche si člověk vybírá takového partnera, který by mu umožnil uspokojit jeho potřeby (Mareš 2003: 83). Jak říká Ivo Možný Robert F. Winch rozpracoval pozorování zdravého rozumu. Tento princip hovoří o tom, že protiklady se přitahují, proto pokud je člověk dominantní, hledá submisivního partnera, osoba s pečovatelskou vlohou hledá někoho, kdo má potřebu být opečovávaný atd. Tato teorie, ale není v praxi potvrzována, empirické výzkumy ukazují, že jsou k sobě spíše přitahováni lidé s podobnými charakteristikami (Možný 2006: 117).

- **Dvoustupňová teorie filtru**

Dalšími teoretiky, kteří se problematikou výběru partnera zabývali, jsou Alan Kerckhoff a Keith Davis. Ti rozpracovali teorii dvoustupňového filtru, což je to teorie založená na dvou fázích. V první fázi se splňují předpoklady homogamie, jsou tedy odfiltrováni jedinci, kteří těmto předpokladům neodpovídají (odlišná třída, rasa, věk, náboženství). Ve druhé fázi dochází již k výběru partnera na základě osobních náklonností. V tomto stádiu se pak uplatňuje pravidlo komplementarity, jak jej popsal Robert F. Winch. Tedy pravidlo kdy se protiklady přitahují a my si při hledání partnera hledáme svůj opak (Mareš 2003:84).

- **Teorie směny**

Tato teorie je založena na předpokladu, že i při hledání partnera jde o směnu, jde nám o to maximalizovat svůj *zisk*. Ziskem může být chápána láska, sexuální uspokojení, žádoucí charakteristiky partnera, vřelost apod. A na druhé straně se snažíme minimalizovat *náklady*, zejména čas a úsilí vynaložené na udržení a posílení vztahu, nežádoucí charakteristiky partnera, konflikty apod. Hledání partnera je tak přirovnáváno k „obchodu“, kdy nabízíme svoje charakteristiky a zdroje potenciálnímu partnerovi. Jde nám o to, aby zisk byl co největší a náklady co nejnižší (Mareš 2003).

- **Teorie sňatkového trhu**

Ivo Možný (1999) tvrdí „Metafora sňatkového trhu poukazuje na sociální prostor, v němž v každé společnosti dochází k setkávání, vzájemnému oceňování, zvyšování a vyřídování párů, které potenciálně směřují k manželství“ (Možný 1999:100). Stejně jako předchozí teorie směny předpokládá, že hledání partnera je ovlivněno zvažováním nákladů a zisků. Oproti teorii směny, ale klade větší důraz na charakteristiky samotného sňatkového trhu než na charakteristiky jedinců, kteří na něj

vstupují (množství potenciálních partnerů a jejich kvalita, ovlivňující preference při jejich výběru). Již Robert King Merton konstatoval, že výběr partnera není dán jen normami a pravidly, ale také podmínkami, jež usnadňují nebo ztěžují jejich dodržování. Jedinci s výhodnou pozicí na sňatkovém trhu nejsou nuceni rozšiřovat pole svého zájmu na osoby s charakteristikami, které pro ně nejsou žádoucí. Proti tomu osoby, které nemají tak výhodnou pozici na sňatkovém trhu musí svoje pole rozšiřovat i na osoby s méně žádoucími charakteristikami (Mareš 2003:85). Co se týče vlivu nerovnováhy mužů a žen na sňatkovém trhu, demografie zdůrazňuje, že nedostatek mužů ve sňatkovém věku vede u žen k poklesu míry sňatečnosti nebo k tomu, že jsou ženy nuceny brát si partnery výrazně starší nebo naopak mladší než jsou ony samy.

- **Teorie Valerie K. Oppenheimové**

Tato autorka se soustředí na pracovní trh a na otázku výběru partnera. Valerie Oppenheimová popisuje výběr partnera v současnosti jako delší a náročnější proces. Oproti minulosti, kdy ženy uzavíraly sňatky dříve, protože neexistovaly informace, které by byly dostupné až v pozdějším věku. V tomto období byly důležité zejména osobní charakteristiky, fyzická přitažlivost, náboženské vyznání, sociální původ apod. V době, kdy žena nastupuje na pracovní trh, bylo potřeba upravit charakteristiky. Důležitá se tak stala zejména úspěšnost na pracovním trhu (Hamplová 2003).

Na základě těchto teorií můžeme uvažovat o motivech výběru partnera u vegetariánů. Pomineme-li biologické faktory, tak můžeme předpokládat, že si vegetarián vybere partnera s podobným smýšlením a budou se snažit o minimalizování nákladů (zejména z hlediska přizpůsobování strany a celkově životního stylu) a zároveň se budou snažit maximalizovat zisky v podobě názorového souznění a životních

preferencí. Zároveň můžeme předpokládat, že vegetariáni, pokud za partnera budou preferovat vegetariána, budou muset slevit z jiných charakteristik potencionálních partnerů. Tyto faktory pak mohou mít vliv na podobu jejich partnerského soužití. U vegetariánů také bude patrný vliv teorie Valerie Oppenheimové, která mluví o dlouhodobosti procesu hledání partnera a důležitosti úspěšnosti na trhu práce. Všechny tyto aspekty budou ovlivňovat výběr partnera u vegetariánů.

3 METODOLOGIE

Na několika následujících řádcích představím metodologii, kterou jsem pro svůj výzkum zvolila. Popisuji zde klíč pro výběr komunikačních partnerů, a jaká kritéria jsem stanovila pro jejich výběr. V této kapitole uvádím také stručné charakteristiky jednotlivých dotazovaných účastníků výzkumu. Krátce také popisuji průběh rozhovorů a následně i to, jak byla zpracovávána sebraná data. Ve své práci neopomím ani etickou stránku prováděného výzkumu.

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní metodologii, která je pro popsání mnou zvoleného tématu příhodnější a poskytne mi lepší vhled do dané problematiky a prostor pro pochopení partnerské fungování vegetariánů.

Při provádění výzkumu jsem se řídila principy zakotvené teorie v podobě Anselma Strausse a Juliet Corbinové (1999), nejednalo se však o zakotvenou teorii jako takovou, protože k provedení zakotvené teorie v celém jejím rozsahu je potřeba určitá výzkumnická zkušenost. Proto jsem se ve své práci držela jejich rad pro začínající badatele. Především jsem se držela doporučení provádět kroky sběru dat a analýzy neodděleně. V tomto případě se jednalo o tématickou analýzu, která byla inspirována A. Straussem a J. Corbinovou. První fáze bylo seznámení se s daty (přepsání, pročitání a zaznamenávání prvotních nápadů), poté vytvoření prvotních kódů (kódování zajímavých údajů napříč daty, slučování relevantních dat), hledání hlavních témat (slučování kódů, shromažďování všech relevantních dat k tématu). Na konci sepsání práce (vybrání nejzajímavějších citací, vztahování citací k výzkumné otázce a literatuře).

Na přelomu roku 2011/2012 jsem prováděla kvalitativní výzkum založený na polostrukturovaných hloubkových rozhovorech. Výzkumný vzorek respondentů tvořili jak muži, tak ženy - dohromady osm respondentů. Co se týče výběru účastníků výzkumu na základě věku, stanovila jsem si dolní hranici 18 let. Tento věk jsem stanovila především proto, že v mladším věku neočekávám zkušenosti s partnerským životem ve větším rozsahu, především nečekám společné stravování a bydlení, což v mém výzkumu mělo velkou roli. Druhou podmínkou bylo, že dotazovaní měli alespoň jeden svůj vztah, který by se dal označit za dlouhodobý (tzn. delší než jeden rok – tato doba byla stanovena jako adekvátní).

Celkový vzorek mého výzkumu obsahoval osm respondentů, ze kterých polovinu tvořily ženy a druhou polovinu muži. Hlavním kritériem pro výběr respondentů (nadřazený výše popsaným) byl způsob respondentova stravování.

Za účelem získání vhodných respondentů jsem v první řadě využila své sociální sítě a následně metodu *snowball sampling*². Hlavním důvodem, proč jsem zvolila kontaktování respondentů skrze své společenské kontakty, byl fakt, že pro mě skrze tyto vazby bylo snazší navázat vztah s dotazovanými. Což usnadnilo následnou spolupráci. Stejnou výhodu mi poskytla i metoda snowball sampling, jelikož kontakty z mého sociálního okolí mohli poskytnout reference potencionálním

² Jinými slovy metoda "nabalování", přičemž za pomoci prvotních kontaktu, jakožto prostředníků, se výzkumník dostává k dalším respondentům (Jeřábek, 1992: 22).

respondentům a tím mi usnadnit prvotní komunikaci v rámci prováděného výzkumu.

Přímo jsem oslovila při psaní této práce dvacet lidí ve svém okolí, kteří se definovali jako vegetariáni. Z tohoto počtu jsem provedla rozhovor se čtyřmi informátory. Jako největší problém se ukázalo časové sladění doby rozhovoru. Kolik přesně lidí bylo osloveno nepřímo skrze moje známé, neumím odhadnout (informaci o hledání informátorů jsem zveřejnila na sociální síti Facebook). Tento způsob hledání respondentů se mi osvědčil. Ozvalo se mi deset dalších vegetariánů, bylo ale potřeba část z nich vyřadit protože nesplňovali stanovené kritéria (neprožili delší vztah nebo bych se zařadila spíše do kategorie částečný vegetarián). Získala jsem díky němu další čtyři informátory, kteří zcela odpovídali zadaným kritériím.

Výběr místa pro rozhovor jsem nechala na svých konverzačních partnerech. Bylo pro mě důležité zajistit, aby jim místo bylo příjemné a tím bylo zajištěno také jejich pohodlí. Rozhovory tedy probíhaly nejčastěji v kavárnách, čajovnách, na koleji nebo samotném domově konverzačních partnerů.

Pro psaní této práce jsem si v rámci rekrutace respondentů přímo oslovila více jak patnáct lidí (převážně prostřednictvím e-mailu, nebo sociální síť Facebook). Tito lidé byli osloveni na základě toho, že plně odpovídali stanoveným podmínkám. Na základě odezvy na oslovení ke spolupráci jsem následně provedla rozhovor se třemi vegetariány, kteří mi poté doporučili další možné respondenty ze svého okolí.

Každý z participantů byl před samotným rozhovorem seznámen s obsahem výzkumu a jeho cíle, spolu s vysvětlením, jak bude s informacemi nakládáno. V úvodu našeho rozhovoru jsem dotazované

požádala o souhlas s nahráváním našeho rozhovoru a obeznámila je s tím, že žádná třetí osoba nebude mít k těmto materiálům přístup. Zároveň byli informováni o tom, že po přepsání bude rozhovor smazán a následně bude pracováno pouze s jeho textovým přepisem. Následně byli požádáni o ústní informovaný souhlas s dalším použitím písemných přepisů rozhovoru pro účely mého výzkumu a možným uveřejněním jejich částí v této diplomové práci. Byla jim také nabídnuta možnost nahlédnout do finální verze této práce. Většina z konverzačních partnerů o tuto možnost projevila zájem.

Pro rozhovory jsem měla připravený seznam témat, která jsem chtěla s komunikačními partnery prodiskutovat. Tato osnova byla volná, aby mohla být v průběhu rozhovoru doplňována a upravována (viz příloha č. 3). Pořadí těchto okruhů nebylo nějak závazně určeno, aby bylo možné je flexibilně obměňovat dle tematického průběhu rozhovoru. Na začátku rozhovoru byla položena otázka, která měla tzv. prolomit ledy, navodit téma a usnadnit zbytek rozhovoru. Tato otázka ve většině případů nepřinášela relevantní data do výzkumu. Jednotlivé rozhovory byly samozřejmě zaznamenávány pomocí diktafonu, jehož výhodou je přesné zachycení informací a možnost se k informacím vracet. Audiozáznam také umožňuje přesnější reflexi pořízených dat. Přesto jsem si během rozhovoru dělala *fieldnotes*, zejména jsem si zaznamenávala informace, které se objevily a byly nové a zajímavé. Tyto poznámky sloužily v pozdější analýze jako nápomocné kategorie při kódování dat. Také jsem si zaznamenávala věci, které není schopen zachytit diktafon tj. gestikulace, zejména pokyvování hlavou a mimiku obličeje.

Stručnou charakteristiku jednotlivých informátorů zde uvádím pro poskytnutí kontextu pro provádění následné analýzy, cílem je usnadnit čtenáři orientaci v textu, hlavně v jeho analytické části. V tomto výzkumu figurují respondenti a respondentky ve věku 21 – 31 let. Genderové

rozložení je, čtyři muži a čtyři ženy. Sedm z osmi dotazovaných bylo v době rozhovoru v intimním vztahu s osobou, která je vegetariánem případně veganem. Pro zachování anonymity respondentů neuvádím jejich civilní jména, ale pouze vymyšlené pseudonymy, aby nebylo možné respondenty zpětně identifikovat. Z toho důvodu zároveň uvádím pouze křestní jména.

Julie, 25 let

Julie je studentkou vysoké školy humanitního zaměření. Vegetariánkou se stala během studia na gymnáziu, konkrétně v sedmnácti letech. Prvotním impulsem ke změně životního stylu bylo video na internetu, kde bylo vyobrazeno, jakým způsobem jsou zvířata usmrcována na jatkách. V jejím okolí bylo několik blízkých přítelkyň, které se snažily o to být vegetariánkami, ale Julie je popisuje jako ne zcela konzistentní. Juliini rodiče následně díky dceři začali vyznávat zdravější stravu a nebrání se ani čistě vegetariánským či veganským jídlům. Julie má v současné době přítele vegetariána.

Petra, 26 let

Petra pracuje jako sociální pracovnice ve velkém městě. Vegetariánkou byla pět let, ale následně se pak stala vegankou. Vegankou je nyní již pátým rokem. A sama říká, že to byl logický krok, kdy začala uvažovat o tom, jak zvířata trpí. V současné době má půl roku přítele, který je vegetariánem.

David, 30 let

David pracuje jako IT specialista. Vegetariánem je přibližně pět let, přesný okamžik, kdy přestal jíst maso, si však nevybavuje. Proces byl dle jeho slov postupný. Postupně ze svého jídelníčku vyčleňoval červená masa,

až jednoho dne přestal jíst i ryby. Davidova manželka je také vegetariánkou.

Zdeněk, 26 let

Zdeněk pracuje jako sociální pracovník. Vegetariánem je poměrně krátce, necelý jeden rok. V jeho okolí se postupem času začalo objevovat více a více vegetariánů, což usnadnilo jeho přechod k tomuto životnímu stylu. V posledních letech z jeho jídelníčku postupně mizelo červené maso, jedl jen ryby a kuřecí až přestal maso jíst úplně. Sám říká, že to nevnímá jako změnu, za kterou by stálo především jeho okolí. Zdeněk je v současné době ve vztahu s vegetariánkou, kterou poznal před půl rokem.

Zuzana, 31 let

Zuzana pracuje jako učitelka na střední škole. Vegankou je již osm let, předtím byla měsíc vegetariánkou. Vegetariánkou, následně vegankou se stala díky svému příteli, který je nyní již jejím manželem. Manžel Daniel je vegan. V nejbližší době spolu plánují založení rodiny.

Petr, 26 let

Petr je v současné době nezaměstnaný, pracuje na občasných brigádách, žije s rodiči. Vegetariánem se stal po příchodu na vysokou školu, kdy s přestěhováním do většího města poznal nové možnosti alternativního stravování. V současné době sdílí jednu domácnost s přítelkyní, která je vegetariánkou.

Lenka, 21 let

Lenka studuje pedagogickou fakultu, během studia si přivydělává jako referentka obchodu. Vegetariánkou je od svých patnácti let. Hlavním impulzem pro ni byla starší kamarádka, která byla již delší dobu

vegetariánkou a podala jí tak zkušenosti a potřebné argumenty pro změnu životního stylu. Lenka žije s přítelem - vegetariánem.

Josef, 24 let

Je studentem matematicko-fyzikální fakulty. Od svých šestnácti let nejí maso. Zlomem v jeho případě byl fakt, že se podařilo přesvědčit vedení školy k tomu, aby školní jídelna vařila dvě jídla - jedno „masové“ a druhé vegetariánské. Jak sám říká, usnadnilo mu to přechod k vegetariánství, protože v místě jeho bydliště nebylo jednoduché sehnat vegetariánské potraviny jako je tofu, feta, robi maso aj.. Je v současné době sám, bez dlouhodobého vztahu.

Po sebrání rozhovorů probíhalo jejich přepisování. Již od začátku jsem si zaznamenávala zajímavé kódy a možné kategorie, které jsem následně využila při analýze. Přepisy rozhovorů byly prováděny, za pomoci programu Express Scribe, tento program umožňuje efektivní a snadnou práci s nahrávkou spolu s jejím přepisem. Během přepisu jsem také stanovila svým informátorům fiktivní jména, aby již v tuto chvíli byla zajištěna anonymita a bylo znemožněno identifikování respondentů. Na základě dohody s respondenty jsem neuváděla místo jejich bydliště, pravá jména jejich přátel či partnera nebo partnerky.

Analýzu jsem provedla s použitím softwaru Atlas.ti s důrazem na výzkumné otázky, které jsem si do výzkumu stanovila. Výsledky analýzy jsou dále v mé práci rozděleny do tematických okruhů tak, jak se objevovaly v rozhovorech a posléze i v analýze.

Nutnou podmínkou, abych výzkum mohl být realizován, byl souhlas mnou vybraných účastníků. Účastníci výzkumu byli předem informováni o tom, k čemu výzkum slouží a jaká bude jejich role v něm. Informovaný souhlas jsem od informátorů získala pouze v ústní podobě.

Je potřeba neopomenout ani další etické otázky, které se s výzkumem pojí. Tyto otázky hrají velmi významnou roli v době, kdy výzkum realizujeme. Jako výzkumníci bychom měli dbát dodržování určitých morálních zásad a odpovědnosti. Odpovědnost můžeme rozdělovat podle toho ke komu se odkazuje: „1. odpovědnost k tomu, koho zkoumáme; 2. odpovědnost k vědě, k profesi; 3. odpovědnost ke sponzorovi a zadavateli výzkumu“ (Kane 1985:211-214 cit dle Jeřábek 1992). Velmi diskutovaná je také problematika informovaného souhlasu. Punch (2008) říká, že důraz je kladen především na „přístup, souhlas a ochranu účastníka (Punch 2008: 87). Zodpovědně jsem se při své práci snažila respektovat všechny tyto principy.

Problematickým místem v mém výzkumu bylo neublížit párům, které se mého výzkumu účastnily. Každému respondentovi jsem se proto za poskytnutí rozhovoru revanšovala malou pozorností – minimálně v podobě zaplacení útraty v kavárně. Následně jsem velmi opatrně zacházela s daty, Veškerá data byla uchovávána v anonymizované formě, chráněna několika hesly.

4 ZJIŠTĚNÍ Z KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

Na základě provedených rozhovorů a jejich následné analýze jsem došla k několika zajímavým závěrům, které shrnuji na následujících stránkách. Každý rozhovor jsem přepsala a kódovala podle postupů otevřeného kódování. Na základě vzniklých kódů jsem vytvořila následující kategorie, které tvoří kostru dalšího popisu.

4.1 Impuls ke změně, motivace ke změně

Existuje mnoho důvodů, proč se lidé stávají vegetariány nebo vegany. Protože člověk je tvor individuální může každý z nás mít odlišné důvody. Pokusím se shrnout ty nejzákladnější z nich. Ve svém shrnutí budu vycházet ze západního kontextu. Jako hlavní důvody pro vegetariánství jsou uváděny důvody: etické, zdravotní, ekonomické, náboženské, sociální, ekologické.

Výzkumy na téma motivace k vegetariánství provádělo mnoho autorů. Toto téma je velmi diskutované a zkoumané na poli sociálních věd, zejména v psychologii a sociologii. Nejvíce článků o vegetariánství kromě kuchařek a návodů jak se správně stravovat jako vegetarián, je věnováno právě motivacím, které vedly ke změně životního stylu. Motivacemi proč se lidé stávají vegetariány, se zabývají vědci především ve Spojených státech a Velké Británii. Tyto výzkumy probíhají nejčastěji za pomoci dotazníkových šetření (např. Rozin a kol. 1997; Janda, Trocchia 2001).

Tématem důvodů k vegetariánství se také zabýval článek autorů Paula Rozina a kolektivu s názvem *Moralization and Becoming a Vegetarian: The Transformation of Preferences Into Values and the*

Recruitment of Disgust, který vyšel již v roce 1997. Autoři se v článku zamýšlí nad jednotlivými důvody, proč se člověk stane vegetariánem. Zmiňují zde rozdíly mezi vegetariány z morálních (etických) důvodů a vegetariány ze zdravotních důvodů. Popisují zde, že u „etických“ vegetariánů se nejčastěji setkáme s negativními emocemi ke konzumaci masa nebo dokonce až s odporem k masu. Pro tyto jedince je také typickou vlastností to, že jsou striktnější a více se zajímají o původ potravin, které konzumují. Autoři během svého výzkumu použili dotazníkové šetření. Vytvořili poměrně velkou škálu výroků, se kterými se mohl dotazovaný ztotožnit. (Rozin a kol. 1997: 68 - 69, 72).

Dalším z výzkumů, které se zaměřovali na motivaci přechodu k vegetariánství je článek autorů Swinder Janda a Philip J. Trocchia (2001), autoři použili dvě fáze výzkumu, v první fázi využili polostrukturované hloubkové rozhovory. Této fáze se účastnilo jedenáct respondentů. Osm z těchto respondentů byly ženy. Autoři na základě tohoto výzkumu dospěli k závěrům, kdy opět hlavní roli hraje etická stránka (respondenti se dále nechtěli účastnit na utrpení zvířat, naopak je chtěli chránit). Druhým aspektem, který byl ve výzkumu zmiňován, byla zdravotní stránka vegetariánství. Zejména byl zdůrazňován fakt, že jsou zvířata hormonálně upravována, aby rychleji rostla. A to vše pak člověk dostává do svého těla. Prokázal se tu také vliv referenční skupiny. Ve druhé fázi pak bylo na základě předchozích poznatků stanoveno devět hypotéz, které byly testovány na 493 respondentech. Vzorek tvořilo 297 žen a 196 mužů, průměrný věk byl 37 let, nejmladšímu účastníkovi bylo 14 let, nejstaršímu bylo 81 let. (Janda, Trocchia 2001: 1207 - 1208).

Jak již bylo zmíněno nejčastějším důvodem, proč se lidé stávají vegetariány, je fakt, že nechtějí jíst nebo používat něco, kvůli čemu muselo být zvíře zabito. Což bývá spjato s osobními postoji

a vnímáním etických problémů a míry svědomí. Logickým argumentem je, že nemusí jíst maso kvůli, kterému je nutné zvíře zabít, ale mohou využít další („náhradní“) zdroje pro stravování, které jim poskytnou potřebné živiny obsažené v maso. Proto můžeme jako o nejčastějším důvodu konverze hovořit o důvodech etických (viz. Beardsworth, Keil 1992, Rozin a kol. 1997). Ty bychom mohly definovat jako nesouhlas s hromadným zabíjením zvířat za účelem obživy, přestože lidé mohou přijímat plnohodnotnou potravu z jiných než živočišných zdrojů, tzn. vůbec nemusí do svého jídelníčku zařazovat maso, kvůli kterému muselo zemřít zvíře. V moderním světě jsou podle vegetariánů typické nehumánní podmínky velkochovů. Často tyto zvířata nemají volný výběh, celý den tráví ve velice omezeném prostoru, připravena o sluneční svit a čerstvý vzduch. Mláďata jsou předčasně odstavována od rodičů. To vše je podkladem pro argumenty k etickým důvodům. V tomto směru je důležité zmínit, také to, že vegetariánský/veganský způsob stravování má pozitivní vliv na zdraví lidí. Především protože vegetariáni/vegani přijímají více vlákniny, více konzumují ovoce a zeleninu. Dalším výrazným rysem je používání kosmetických přípravků - tito jedinci se většinou dost často staví proti používání výrobků, které byly testovány na zvířatech.

Velmi diskutovaným důvodem je zdravotní aspekt. Vegetariánství je pro člověka zdravější a přirozenější, může zlepšovat a upevňovat jeho zdraví a prodloužit délku jeho života. S tím se pojí myšlenka Vladislava Mužíka a kolektivu (2007), kteří zmiňují jako jeden z možných důvodů, také obavu z onemocnění přenosných ze zvířete na člověka. Těchto onemocnění je v posledních letech poměrně mnoho a lidé mají logicky strach konzumovat maso. Jako příklad můžeme uvést nárůst počtu vegetariánů v Anglii, který nastal po rozšíření nemoci šílených krav. Jako další hledisko zdravotních důvodů můžeme vnímat fakt, že vegetariánská strava má prokazatelný vliv na zdraví člověka, chrání člověka před mnohými nemocemi. Viz např. Melinová, Davisová 2008, Mužík 2007, Risi

2007), kteří zmiňují, že lékařské výzkumy ze všech kontinentů přinášejí stále nové důkazy o tom, že vynechání masa z jídelníčku má pozitivní vliv na zdraví. Jedná se především o civilizační choroby, jako je vysoký krevní tlak, nadváha, srdeční a oběhová onemocnění, alergie, osteoporóza, revmatismus, cukrovka aj. U vegetariánů se všechny tyto onemocnění vyskytují vzácněji než u lidí, kteří maso jedí.

„Já si myslím, že jsem zdravější než lidi, co se cpou masem. Určitě jsem teď mnohem hubenější (smích), s čímž se pojí, že už nemám problémy s tlakem. Můžu se taky mnohem snáz hýbat. (Petr, 16. 12. 2011) (pozn. autorky – Petr je statný chlap, sedělo by na něj přirovnání chlap jako hora).

Z výzkumu Paula Rozina a kol. (1997), pak můžeme shrnout výsledky, takto zdravotní důvody uvádělo 43,7 % dotázaných, ekologické důvody uvádělo 38,2% a etické důvody (především utrpení a zabíjení zvířat) uvádělo 35% dotázaných lidí, ekonomické důvody (maso je drahé) uvedlo 7,7% , překvapivé číslo pak vyšlo u chuti – 15,4% lidí uvedlo, že jim maso nechutná (Rozin a kol. 1997: 69).

Autoři Alan Beardsworth a Teresa Keilová (1992) zjistili, že pro většinu ze sedmdesátišesti dotázaných byly na prvním místě důvody etické, dále to pak byly důvody zdravotní a v neposlední řadě to pak bylo to, že jim maso prostě nechutná. Autoři se také zaměřili na to, zda se jednalo o postupnou nebo náhlou konverzi stravovacích návyků. Poměr byl v jejich výzkumu podobný, u skupiny, která konvertovala náhle to bylo zpravidla po nějaké negativní zkušenosti, jako příklad uváděli dotazovaní např. shlédnutí filmu o nedůstojném chování ke zvířatům nebo také zážitek se zkaženým masem. Proti tomu existovali také respondenti, kteří byli ovlivněni někým ze svého okolí (Beardsworth, Keil 1992: 253 – 284).

„ Já si vybavuju, že jsem párkrát emailem dostal nějaký ty obrázky a videa toho, jak vypadá zabíjení prasat, krav. Asi to hrálo svojí roli v tom, že jsem postupně začal

maso omezovat. Ale nebylo to tak, že by přišel email a já si rovnou řekl, že s masem končím. Tohle rozhodnutí v hlavě chvíli uzrávalo. (David, 3. 12. 2011)

S etickým aspektem vegetariánství se pojí zejména to, že zvířata jsou uměle dokrmována hormony, aby rychleji rostla a bylo je možné za co nejmenší náklady „vyrobit“ a prodat. Tento aspekt byl jedním z hlavních motivů pro vegetariánství i u mnou zkoumaného vzorku. Dotazovaní zmiňovali etickou motivaci, která byla velmi výrazně spjata s právy a zájmy zvířat. Moji informátoři většinou uváděli, že člověk by neměl mít právo zabíjet zvířata kvůli své obživě. Zvířata by měla být brána jako živí tvorové, kteří jsou rovni člověku. Druhým důvodem, který korespondoval s odporem zabíjet zvířata pro osobní potřebu, bylo, že bez toho, abychom jedli maso můžeme dost dobře žít. Všichni komunikační partneři se shodovali na tom, že etický aspekt chování se ke zvířatům je pro ně velmi důležitý. S tímto názorem se také pojila kritika podmínek, ve kterých jsou zvířata chována a následně usmrcována. Zejména informátoři zmiňovali nevyhovující podmínky ve velkochovech, místa kde jsou zvířata usmrcována, vedou ke stresu. Někteří informanti dokázali také barvitě popsat reportáž, ve které se s takovými podmínkami setkali. Stejně jako zmiňují autoři (např. Ronzin a kol. 1997; Beardsworth, Keil, 1992) kteří se zabývali výzkumy motivace k vegetariánství i u mnou dotazovaných jedinců se nejvýrazněji projevovala motivace etická.

„Proč jsem se stal vegetariánem? Tak asi hlavně protože mi vždycky přišlo hrozně líto těch zvířat. Vybavuju si obrázky, kde bylo vidět, jak vypadá usmrcení krávy. Z toho by bylo hodně zle, jak tam ta kráva šlapala v krvi. No hrůza“ (Josef, 19. 1. 2012).

Z této citace je patrné, že pan Josef ani po letech nezapomněl, na nepříjemné pocity spojené se sledováním procesu usmrcení zvířete.

Participant se jasně vymezuje vůči konzumaci masa. Na této výpovědi můžeme ilustrovat vliv etické motivace k vegetariánství.

Mezi velmi časté důvody, proč se lidé stávají vegetariány, patří také sociální motivace. Zejména je zkoumán vliv rodiny a přátel na konverzi k vegetariánství. Pokud je postavení masa ve společnosti, kde se jedinec pohybuje negativně vnímáno, ovlivňuje to i jeho samotného. Tímto tématem se ve svém výzkumu zabývali M. L. S. Santos a David Booth (1996), kteří popisují ve svém článku působení sociálního okolí, zejména přátel na změnu stravovacích návyků. Jednalo se o přechod mezi jednotlivými stupni školy, kdy analyzovali důvody výběru vegetariánského jídla v menze. Jeho výběr, pak vysvětlují autoři menší kontrolou ze strany společnosti a tradičních hodnot. A naopak posilujícím vlivem přátel. Předpokládala jsem, že se v mém vzorku objeví také motivace sociální, tzn. že k vegetariánství byli dovedeni někým z okolí. Což se mi potvrdilo pouze ve dvou případech, a to slečny Lenky a paní Zuzany. Obě tyto ženy potvrdily, že hlavním motivem a hnacím motorem k tomu stát se vegetariánkou byla druhá osoba.

„Už na základce jsem měla starší kamarádku, byla to v podstatě moje vzdálená sestřenice. No znáš to z xtého kolene. Ona byla vlastně první člověk, který nejí maso, kterého jsem ve svém životě poznala. Byla to pro mě novinka. Párkrát jsem zkoušela jíst to, co jedla ona a zachutnalo mi to. Navíc mi Pavla vysvětlila, proč ona sama nejí maso - bylo to kvůli utrpení a týrání zvířat. Já jsem se na to potom začala zaměřovat a byla jsem překvapená, jakým způsobem je možné se ke zvířeti chovat.“ (Lenka, 11. 1. 2012).

Jak vidíme v případě Lenky, se jednalo o vliv kamarádky, která ji dovedla k tomu, že se stala vegetariánkou. V tomto případě můžeme mluvit o tom, že došlo k sociálnímu učení. Zlom nastal v Lenčiných patnácti letech, kdy došlo k přechodu z jednoho stupně vzdělání na jiný. Jednu z důležitých rolí mohl sehrát fakt, že Lenka studovala školu mimo své bydliště a v té době bydlela na internátu, byl tedy oslaben vliv jejích

rodičů, naopak posílil vliv přátel. Rodiče Lenčino rozhodnutí nesnášeli zrovna nejlépe, jejich vztah díky tomu zaznamenal podle Lenčiných slov výrazného ochlazení a nepochopení ze strany obou rodičů, které se ani po letech nelepší. Přestože by Lenka mohla brát reakci a chování rodičů jako formu trestu, tak se tomu tak neděje a Lenka si nadále stojí za svým rozhodnutím změnit svůj životní styl.

Zajímavý byl přechod k vegetariánství (následně k veganství) u paní Zuzany, která se vegetariánkou stala kvůli příteli, se kterým v té době chodila a který se následně stal jejím manželem.

„Když jsem začala chodit s Danem, tak jsem normálně jedla maso. Ze začátku to divný nebylo, ale když jsme spolu začali trávit víc času, tak to najednou bylo divný. Šli jsme třeba na oběd a já si dala maso a Dan měl problém, co si v restauraci vybrat, aby v tom nebylo nic z toho, co nejí. Začalo mi zajímat, jak to teda má. Já sama o tom, že zvířata můžou trpět, nikdy neuvažovala. Jsem vlastně nikdy nepřišla do styku se smrtí zvířete, netušila jsem, jaký podmínky tomu můžou předcházet...Začala jsem postupně ochutnávat, to co jedl Dan. Až jsme jednou zjistila, že mi maso nechybí. Asi měsíc mi pak trvalo vzdát se mléka a mléčných výrobků“ (Zuzana, 12. 12. 2011)

Tyto výpovědi korespondují se zmapovanou teorií, kde autoři popisují konkrétně jednotlivé motivy přechodu k vegetariánství. Jak bylo zmíněno, již výše hlavními důvody jsou tyto: etické, zdravotní, ekonomické, náboženské, sociální nebo ekologické. Většinu těchto důvodů uváděli právě i moji respondenti. Tyto důvody mohou nebo nemusí být vzájemně kombinovány. Ve výzkumech zmíněných výše byl nejčastějším impulsem ke změně stravování a životního stylu obecně právě důvod etický (morální). V pozadí je snaha o to, aby kvůli potravě již nadále nebyla zabíjena zvířata, která podle dotazovaných žijí v nehumánních podmínkách (Beardsworth, Keil 1992, Rozin a kol. 1997, Luňáček 2004).

Všechny uváděné důvody bychom mohly definovat jako ovlivněné společností. Můžeme tedy uvažovat nad tím, že i přes to,

že vegetariánství je svobodná volba, tak se jedná o sociální produkt, kterého může být docíleno několika způsoby, které jsou popsány teorií, ale zároveň podpořeny životními příběhy respondentů.

Téměř u všech respondentů se objevoval velmi výrazný důraz na morální stránku problematiky. Dotázaní jedinci se shodují na tom, že jim zisk potravy z živého zvířete přijde nemorální a nepřijatelné. Což koresponduje se zjištěními P. Rozin a kol. (1997), kteří se zamýšleli nad vegetariánstvím z morálního hlediska. Autoři rozlišují mezi vegetariány ze zdravotních důvodů a vegetariány z etických (morálních) důvodů. U „etických“ vegetariánů je životní styl spojen především s emocemi, nejčastěji se jedná o nechuť a odpor k masu. „Morální“ vegetariáni jsou rovněž častěji striktnější a daleko více se zajímají o původ potravin.

Rozlišení vegetariánů nalezneme také v článku *Filozofie vegetariánství* od Richarda J. Bartáka (2008), který rozlišuje dvě hlavní skupiny vegetariánů – vegetariáni egoističtí a vegetariáni altruističtí. V první jmenované skupiny převládají především zdravotní motivy, vegetariánská strava má především prospět jedincovu organismu. Oproti tomu druhá jmenovaná skupina nezohledňuje zdravotní důvody pro ně samotné, ale spíše jim jde o to, aby zabránili vraždění organismů s nervovou soustavou. Velmi mě překvapilo, že žádný z mých respondentů neuváděl, že jeho motivací byl motiv zdravotní. Ačkoliv informanti zdůrazňovali, že si přijdou nyní zdravější a cítí se víc fit, nejsou tak často nemocní nebyl toto primární důvod jejich přechodu k vegetariánství.

V jednom z rozhovorů se objevila dokonce i malá kritika vegetariánství, kdy dotazovaná slečna uvedla, že je sice dobře, že lidé přestávají jíst maso, ale i kvůli mléku může zvíře trpět.

„...pak jsme zjistila, že i vegetariánství je naprd, protože i kvůli vajíčkům, mlíku a sejrů ty zvířata trpí, tak jsem přešla na úplně veganskou stravu.“ (Petra, 1. 12. 2011)

Respondentka Petra v tomto případě kritizuje vegetariánství, které se sice jeví jako morální (etický) princip, ale ve své podstatě neřeší utrpení všech zvířat. Zamezuje týrání zvířat za účelem konzumace jejich masa, ale již nezohledňuje, že slepice kvůli vajíčkům trpí v malých klecích. Z tohoto je patrné, že u vegetariánů je jistý postoj, který je často velmi striktní: z jedné strany pozitivní směrem ke své stravě a negativní naopak ke konzumaci masa. V případě slečny Petry bychom dokonce mohli hovořit, o pozitivním postoji k veganství a negativním postoji k nevegetariánství a z části i k vegetariánství.

4.2 Pojetí vegetariánství očima informantů

Zajímalo mě také, jak vegetariánství ovlivnilo život, životní styl a partnerské vztahy. Vegetariánství není jen o stravě, ale můžeme jej definovat jako velmi komplexní životní styl, který je typický bezmasou stravou, zaměřením na zdraví, mnoho vegetariánů často také odmítá alkohol a cigarety.

V současné době existují na západoevropských univerzitách nové obory, které se zaměřují na sociální a psychologické aspekty jídla, konkrétně například postoji, názory na stravovací návyky s ohledem na kulturní odlišnosti (Dvořáková-Janů 1999). Alan Beardsworth a Teresa Keilová (1997) popisují konotace „masa“ v různých kulturách. Ukazuje se, že maso je vysoce společensky ceněno napříč kulturami. Existují tři problematické pohledy na maso: jeho chuť, vliv na zdraví a morální důvody. Maso je ve společnosti bráno jako nejdůležitější zdroj obživy. Avšak nejsou respektovány potřeby chovaných zvířat, protože existují snahy, aby maso bylo co nejlevnější (klece, kde jsou zvířata chována se zmenšují, podmínky chovu nejsou adekvátní) (Beardsworth, .Keil 1997: 193- 195).

Oproti minulosti lidé kupují maso, již naporcované jsou stranou od procesu usmrcení a porcování zvířete. Porážka zvířat a jejich dělení a porcování se ve 20. století skrylo za kulisami obchodu a obchodních řetězců, člověk dostává až konečný produkt, ze kterého není patrné, že jde o produkt z mrtvého zvířete. Oproti minulosti, kdy se zvířata usmrcovala a porcovala veřejně. (Dvořáková-Janů 1999: 20-21). Je tedy normální jíst maso a nepřemýšlet o tom, jak daná potravina vznikala, jaké podmínky za tím mohly být schované. Vegetariáni a vegani nám pak tento problém připomínají. Jen málokdo se v dnešní době setkává s procesem usmrcení a porcování zvířete osobně. Do pozadí ustupují i typické „zabijačky“, které v minulosti byly místem, kde se scházela rodina, která se aktu účastnila.

Životním stylem vegetariánů se zabýval ve své práci Michael Allen a kol. (2000), kdy zjistili na základě svého výzkumu, že existuje souvislost mezi vegetariánstvím a celkově zdravějším životním stylem. Autoři ve své práci srovnávali skupinu nevegetariánů a vegetariánů. Jednalo se o výzkum probíhající na Novém Zélandu. Podle výsledků této studie vegetariáni žijí zdravějším životním stylem než nevegetariáni (Allen a kol. 2000:417- 419).

Existuje celá řada studií, která se vegetariánstvím zabývala. Nezaměřují se pouze na způsob stravování, ale zaměřily se právě na životní styl. Nejčastěji se hovoří o souvislosti se zdravějším životním stylem (např. Allen a kol. 2000, Barták 2008, Phillips 2005), zejména se jedná o lepší informovanost o jídle, s tím se pojí volba potravin podle odlišného klíče (podle nutričních hodnot, obsahu vitamínů aj.), ve výzkumech se také objevoval fakt, že vegetariáni nejsou častými kuřáky, v jejich životě absentuje konzumace alkoholu nebo je jeho konzumace mnohem nižší. Naopak více konzumují zdravé potraviny, jako

je ovoce a zelenina. Je zajímavé, že z výzkumů vyplývá větší míra aktivního pohybu u vegetariánů než u nevegetariánů.

Vidíme tedy na základě provedených studií, které zmiňují výše v této kapitole, že vegetariánství je obecně spjato s celkově zdravějším životním stylem. Vegetariáni jsou celkově lépe informováni o jídle, které konzumují. Existuje u nich vyšší míra absence alkoholu a cigaret než u nevegetariánů.

Informanti se během vyprávění zaměřovali především na to, jak je vnímá jejich okolí. Zejména se to projevovalo, pokud hovořili o kolezích z práce, případně lidech, kteří nepatří do okruhu jejich velmi blízkých přátel. Životní styl se v těchto případech odlišoval zejména v komplexním pohledu na utrpení zvířat. Dotazovaní zmiňovali, že nevnímají svůj životní styl až tak odlišně, jako je tomu ze strany nevegetariánů. Většina z nich mluvila, o tom že jejich život je zdravější a také že se snaží svoje etické přesvědčení promítat i dál než jen do stravy – zejména se jednalo o testování kosmetiky na zvířatech.

„Já to neberu, tak že se omezuju nebo žiju jinak než ostatní. Mám to jen složitější v tom, že nepoužívám kosmetiku, která byla testována na zvířatech. Ale je pravda, že třeba v práci to některý lidi vnímají jako, že jsem mimo“ (Petra, 1. 12. 2011)

„Přijde mi to jako naprosto normální způsob života, je to moje volba a nechápu, proč nás okolí vnímá jako blázný.(...) je to moje volba, co budu jíst nebo nebudu jíst. Myslím si, že jsem zdravější než nevegetariáni v mém okolí. Navíc já pro změnu nechápu, jak někdo může koupit kosmetiku, která byla testovaná na zvířatech. Je to začarovaný kruh, kdy se odlišní lidi navzájem nechápou“ (Zdeněk, 8. 12. 2011)

Je zajímavé sledovat, jak sami respondenti definují vegetariánství skrze to, jak se k nim chová okolí. Opět to považuji za velmi silný odkaz na sociální podstatu tohoto fenoménu. Vidíme zde, že jedinec je částečně odrazem toho, jak ho vnímá společnost a jak se díky tomu k jedinci chová.

A sám má potřebu vymezit se od většinové společnosti. Socializace zde zkrátka hraje roli a mohli bychom říct, že nastavuje minimálně jeden mantinel definice vegetariánství v procesu sebedefinování každého vegetariána.

4.3 Reakce okolí.

4.3.1 Rodina, přijetí změny.

Rodina je z pohledu sociologie velmi podstatným prostředím a okolím jedince, které může velmi výrazně ovlivnit jeho chování. Během výzkumu jsem narazila jak na projevy sympatií ze strany rodiny, tak na projev nepřátelství a nepochopení. Což přibližuji na následujících řádcích.

Reakce ze strany rodiny se u jednotlivých informantů podstatně lišily. Pokud žili informanti s rodiči v jedné domácnosti, většinou se nesetkali s vřelým přijetím. Pokud v době, kdy se stali vegetariány/vegany byli mimo domov (internát či kolej) bylo přijetí o něco snazší. Ve všech rodinách rodiče běžně konzumovali potraviny živočišného původu. Avšak postupem času rodiče tuto životní volbu svého potomka akceptují. Ve dvou případech dokonce rodiče taktéž přešli na vegetariánskou stravu. V ostatních případech se u rodičů projevil, alespoň zvýšený zájem o nákup kvalitnějších potravin. Jednou z rodin, kde došlo k ovlivnění stravy u rodičů je rodina Julie.

„Doma jsem nejdřív řekla, že nebudu jít maso. Tak to nebyl problém. Já osobně jsem měla problém s kapustou, kterou nejím do teď. A ještě s brokolicí (...). Stravovací návyky byly teda šílený. Já jsem jedla hlavně sladkosti, pila coca colu a jedla tak jako pečivo se sejrem. To se pak začalo zlepšovat, když se máma začala zlepšovat, co se týče kulinářských výtvorů veganských a vegetariánských jídel a tam už to začalo být hodně pestřejší. Tak jsem nejdřív hodně zhubla.“ (Julie, 16. 11. 2011)

Situace Julie je velmi zajímavá. To, jak situaci popisuje, velmi působí, jako že hlavní zásluhu na podobě jejího vegetariánského jídelníčku měla její matka, která jí začala pestřeji vařit. Můžeme tak vidět a potvrdit vliv rodiny, která Julii poskytla podporu a pomoc v začátcích změny jídelníčku. I když nejde o projev primární socializace, tak tento fakt ukazuje na podstatnou roli rodině ve volbě životní stylu.

U některých informantů se objevilo těžké přijetí ze strany prarodičů. Akceptace není z jejich strany tak jednoduchá, vegetariánství/veganství vnímají jako deviatní. Což může být způsobeno tím, že je to pro ně neznámé. Zkouší i různé taktiky, kdy uvaří na oko vegetariánské/veganské jídlo kam propašují potravinu živočišného původu (např. sádlo, slaninu). Prarodiče mají především strach o zdraví svých vnuků a vnuček. Oproti rodičům, ale přijetí faktu, že vegetarián není předurčen k smrti, že ze stravy získává potřebné živiny a může úplně normálně fungovat. Názorněji popsáno v následující výpovědi:

„Jedna babička mi taky vaří sójový specialitky, třeba sójovej segedýnek. Ale druhá babička dělá takový jako menší podrazy, jako že uvaří jídlo a pak já zjistím, že někde v průběhu toho vaření se do toho dostalo sádlo a to je potom jako bez komentáře, většinou to skončí tak, že tejdén doma nejím, protože si přijdu jako u blbejch. Vlastně mě to uráží. Já ti ani nevím, kolikrát ročně mi takhle převez. Ale já jsem z toho pak paranoidní a jídlo očuchávám a kontroluju“ (Julie, 16. 11. 2011)

Tahle situace může na první pohled působit velmi absurdně. Avšak zamyslíme-li se nad tím, že rodina je primární okruh našich blízkých, tak se jedná také o lidi, od kterých čekáme největší podporu a máme v ně také největší důvěru. Ve chvílích, kdy ani jedinci z rodiny nedokážou respektovat životní styl jedince, tak jedinec mění chování nejen v rámci rodiny, ale i ve vztahu k ostatnímu okolí.

Jev podkopávání důvěry v okolí můžeme pozorovat i v jiném chování příbuzných respondentů. Během výzkumu se ukázalo,

že vegetariáni svoje přesvědčení nenutí svému okolí, problém je, že okolí jim svoje názory podsouvá stále.

„Nikdy, nikdy jsem nikomu necpala – buď vegan je to fakt super. Tak proč já to můžu respektovat a nikomu nic nenutit a jiný to nechápou? Přejde mi to sobecký...Když se na to někdo zeptá, tak mu to ráda povím“ (Petra, 1. 12. 2011)

Autoři Alan Beardsworth a Teresa Keilová (1992), kteří ve svém článku popisují také sociální aspekty konverze k vegetariánství. Kdy autoři zmiňují, že vegetariánství v rodině může vyvolat rozporuplné reakce (od sympatií přes nepřátelství). Rodiče nejsou vždy ochotni akceptovat tuto změnu v životě svých dětí a nejsou ochotni se s nastalou situací jen tak smířit. K velkým problémům pak dochází během rodinných oslav či obědů, kdy je nutno jídlo řešit. Což může mnohdy vést ke konfliktním situacím.

4.3.2 Přátelé a jejich reakce.

Informanty tohoto výzkumu bych mohla rozdělit do tří skupin podle toho kolik je v jejich okolí přátel nevegetariánů. První skupinou byli lidé, kteří i přes svoje vegetariánství/veganství mají více přátel mezi nevegetariány. Druhou skupinou byli lidé, kteří mají minimum přátel mezi nevegetariány. A poslední skupinou jsou lidi, kteří mají zhruba stejně přátel mezi nevegetariány i mezi vegetariány. Největší posun v životní biografii lze pozorovat u skupiny druhé, tedy skupiny s minimem přátel mezi nevegetariány. U této skupiny došlo během jejich tranzice životního stylu k největší změně. Nové přátele pak tito respondenti poznávají zejména ve vegetariánském prostředí a jen stěží si najdou nové přátele v okruhu nevegetariánů.

„Já nemůžu říct, že bych si vybírala přátele podle toho, jestli jí nebo nejí maso. Někteří mí přátelé jí maso. Někteří si to dovolí i přede mnou a je mi to jedno. Ale jinak mám většinu přátel vegetariánů“ (Julie, 16.11. 2011)

„Ve svém životě mám i lidi, kteří nejsou vegetariáni, ale nejsou to ty blízký lidi.“ (Petra, 1.12.2011)

Informanti uváděli, že pokud se jednalo o silné přátelské pouto, vydrželo toto přátelství i odlišnosti ve stravování. Problémem bylo, pokud se přítel nevegetarián negativně stavěl ke změně stravování informanta. Problémy způsobuje, zejména pokud přátelé vyvíjejí nátlak a požadují konzumaci masa. Zejména se toto projevuje na oslavách nebo schůzkách u přátel. O těchto situacích bylo zmiňováno v kontextu přípravy jídla na oslavy. Existují přátelé, kteří při pořádání večírků vždy připraví vegetariánskou případně veganskou alternativu jídla. Pak ale dotazovaní zmínili také existenci přátel, kteří s žádnou alternativou nepočítají a snaží se přesvědčit ke konzumaci masa, které přece jí všichni ostatní.

„Moji kámoši ještě nejsou moc zvyknutí, že nejím maso. Já si jídlo nosím sebou. Většinou když je nějaká oslava narozenin nebo grilování, tak si беру něco k jídlu sebou, předcházím tím tomu, že mi budou nutit maso. Nejčastější argument je ten, vždyť si ho přece vždycky jedl a jí ho všichni“ (Petr, 16. 12 .2011)

Z výpovědí respondentů můžeme vypožorovat to, že přátelé a známí již netvoří tak vlivnou sociální skupinu jakou je rodina. Všichni se shodli na tom, že pokud jejich přátelé neuznávají jejich životní styl, tak se je nesnaží tak důrazně přesvědčovat o omylu jako to dělají členové rodiny. Přátelé také nemají tak výraznou potřebu komentovat jejich jídla, popřípadě nutit jim svoji stravu. Toto jednání dokazuje, že rodina je pro jedince bližší a vlivnější sociální skupinou. Její názory jsou proto pro jedince podstatnější a mohou tak výrazněji ovlivnit jejich chování. I přes to respondenty hrálo velkou roli, zda jejich přátelé nevegetariáni nemají problém s jejich stravou a nesnaží se jim maso vnucovat.

4.3.3 Problémy se stravováním, stigma vegetariána.

V českém kontextu se velmi výrazně během rozhovorů objevila určitá forma stigmatizace. *Morální kariérou* nazývá Erving Goffman (2003) zkušenosti a proměny osob v procesu osvojování si určitého stigmatu. Jde v podstatě o socializační proces, v jehož rámci „*si stigmatizovaný osvojuje a vstřebává názorový pohled normálních lidí, čímž získává představy o identitě, jaké existují v širší společnosti, i obecnou představu o tom, jaké by to bylo být nositelem určitého stigmatu*“ (Goffman 2003:43). Socializace lidí se stigmatem probíhá v prostředí, kde existují určité normy a hodnoty a pravidla chování, stejně tak jako odchylky od těchto pravidel a norem, které jsou odsuzovány. Jedinec si již od raného dětství osvojuje pohled na to, co je ve společnosti bráno jako „normální“. Ruku v ruce s tím je budována jeho identita, ve které se odráží fakt, že jedinec ví jaké to je být stigmatizovaný a jaké jsou vžité představy o stigmatizovaných (Goffman, 1990; Vágnerová, 2008).

Podle Ervinga Goffmanna má *morální kariéra* čtyři 4 vzorce. První se týká osob, které se se stigmatem již rodí a během socializace zjišťují, že jsou odlišní. Druhým typem je, že je dítě izolováno a žijící v přesvědčení, že je „normální“, nemá žádné stigma. Což není udržitelné navždy a časem dojde k prohlédnutí a uvědomění si svého stigmatu. Třetím typem je získání stigmatu v pozdějším věku, což vede k procesu opětovného hledání sama sebe, své identity. Poslední typ se týká osob, které jsou socializovány v cizí komunitě. Ke klíčové sociologické situaci tak dochází, když se stigmatizovaný dostane do kontaktu s normálním, v té chvíli dojde ke konfrontaci se stigmatem. V tomto případě můžeme hovořit o třetím typu, tedy že vegetariáni získávají „stigma“ v pozdějším věku a většinová společnost na ně nahlíží, jako na ty odlišné. V tomto procesu může mít důležitou roli vlastní i zprostředkovaná zkušenost a nové informace. Vyvrcholením procesu morální kariéry je pak veřejné a dobrovolné odhalení (Goffman 2003:53).

„Ono se o tom, že je někdo vegetarián moc nemluví. To jsem zjistil až nedávno, že v partičce se kterou chodím na ty koncerty je hodně vegetariánů. To člověk pozná, až když vytáhnou svoje jídlo, který si berou, když ví, že se někde nenají. (Zdeněk, 8.12.2011)

Z této výpovědi je jasně patrné, že vegetariáni si určitou formu stigmatizace ze strany většinové nevegetariánské společnosti uvědomují a snaží se jí předcházet tím, že veřejně neřeší, jak se stravují. Tento fakt velmi dobře vystihuje ve své práci Erving Goffman, který říká: *„Odměna plynoucí z toho, že je člověk považován za normálního, je tak velká, že téměř každý, komu to situace umožní, se někdy záměrně pokusí předstírat“* (Goffman, 2003:90). Pro vegetariány je tak mnohdy lepší nezmiňovat svoje stravovací návyky jen tak před někým.

Vegetariáni mají velmi podobné zkušenosti, které se pojí s tím, že se odlišují od většinové společnosti. Zejména se projevovala v nevegetariánských restauracích. Došlo ke střetu „normální“ společnosti se stigmatizovaným vegetariánem. Obvykle tento střet i přes snahu vegetariána končil v jeho neprospěch. Objevovali se zkušenosti, kdy se vegetarián dotazoval na přítomnost masa v pokrmu, personál mu odpověděl, že tam žádné maso není a ve výsledku zde maso bylo. Ještě horší zkušenosti zmiňovali vegané, kteří vyjmenují, co všechno v jídle být nesmí a téměř vždy se tam některá z těchto jmenovaných věcí objeví. Pro dokreslení uvádím dvě z výpovědí, ve kterých byl tento problém zmíněn.

„Občas se stane, že ti někde nabídnou smažák a vevnitř je nějaká šunka. Nebo těstoviny, který na lístku vypadaj vegetariánsky a pak je na nich třeba kuřecí maso. Nebo česnečka s uzeným. Nejhorší je ta neochota personálu odpovídat na dotazy, co v jídle je. Člověk musí být ve střehu, maso se objevuje i v jídle, kde to opravdu nečekáš třeba v bramboráku. Někdy se dokonce stane, že personál tvrdí, že tam fakt žádný maso není a najednou ho tam objevíš, to si pak připadáš jako debil.“ (Julie, 16.11. 2011)

„Snažím se chodit do vegetariánských restaurací. Ne vždycky je to, ale možný. Tak vždycky jak debil vyjmenuju, co v tom jídle být nesmí. Oni mi to vždycky odkejvají a pak když to jídlo donesou, tak z toho cítím třeba smetanu. Už mám naštěstí vytrénovanéj nos, takže to ani nemusím dát do pusy, abych to poznala. To pak to jídlo rovnou vracím, což jim není úplně po chuti. (Zuzana, 12. 12. 2011).

Nejen z těchto dvou výpovědí bylo možné pozorovat, že jedinci nemají dobrou zkušenost s většinovou populací především ve chvílích, kdy se chtějí stravovat v nesespecializovaných restauracích. To ukazuje určitou podstatu naší společnosti, která by šla definovat jako neochotná přijímat nebo respektovat cokoliv, co je odlišné. I zde pak můžeme sledovat oslabující vliv na rozhodování a chování jedince se zvětšováním sociální vzdálenosti mezi vegetariánem a okolím, se kterým jedinec přichází do kontaktu. Běžná populace, se kterou respondent nemá žádný vztah, neovlivní vegetariána téměř vůbec (spíše mu běžný život znepříjemňuje), zatímco rodina má tento vliv mnohem výraznější.

4.4 Kariéra vegetariána / vegana.

Autorka Rachel Povey (2001) provedla výzkum, ve kterém zmiňovala fakt, že někteří z vegetariánů zdůrazňovali, že prodělali krizi identity, která vedla k tomu, že přestali jíst maso. Můžeme tedy hovořit o tom, že vegetariáni si budují novou identitu (Povey 2001). V sociologické a sociální teorii se s pojmem identita setkáváme velmi často, je to jeden z nejdůležitějších konceptů, kterému je věnován prostor při výzkumu. Identitou se ve svých dílech zabývají Zygmunt Bauman a Anthony Giddens, kteří upozorňují zejména na krizi identity, jež se pojí se ztrátou jistot ve společnosti.

Přestože je identita velmi řešeným konceptem, kterému je věnováno velké množství literatury a výzkumu, neexistuje jednotný pohled a jednotná definice. Problém identity neřeší pouze sociologie, ale její

věnován prostor také v politologii, psychologii, antropologii, historii, mediálních studiích a dalších oborech. Z toho je patrné, že identita je definována a používána různými způsoby, které se odvíjí od kontextu ve kterém je používána.

V rámci sociologického diskurzu pak konceptualizujeme pojem identity, jak je vymezen k ostatním pojmům, které se s ním v rámci diskurzu pojí. Jedním z autorů, kteří se věnují pojmu identita, je Csaba Szaló (2003), který definuje identitu skrze pojmy např. občanství, národnost, odlišnost, sounáležitost. Na základě těchto pojmů pak podle Csaby Szaló můžeme jedince definovat jako stejné nebo naopak odlišné (Szaló 2003:15-18). Tato definice velmi koresponduje s výpověďmi mých respondentů (viz. předchozí kapitoly), kde je jasně patrné, že vegetariáni se často setkávají s tím, že jejich okolí a ostatní společnost je vnímá jako odlišné.

Identitu můžeme brát jako sociální konstrukt, který vznikl díky vztahům člověka a okolí. Je výrazem postoje člověka ke svému okolí a k sobě samému (Duffková, Urban, Dubský 2008:105). Můžeme hovořit o tom, že identita jedince není stabilní a stejná celý život. Identita je v průběhu života formována a měněna v závislosti na určitých sociálních změnách v životě jedince. Může také docházet k utváření zcela nových identit (např. Blommaert 2005: 203- 207; Jenkins 1996: 68-78).

Identitou se zabývá také Erving Goffman (2003) rozlišuje osobní a sociální identitu, kdy osobní identitu chápe jako biografii, jako něco, co odlišuje určitou osobu od jiných, něco co je pro každého z nás jedinečné, je to náš unikátní životní příběh. Proti tomu stojí identita sociální, tj. identita, kterou si vytvářejí lidé o dotyčném člověku. Podobně rozděluje naši identitu také Richard Jenkins (1996), na individuální a kolektivní identitu. Kdy individuální identita zdůrazňuje rozdíly mezi jedinci, zatímco v rámci identity kolektivní je důraz kladen na jejich podobnost. Můžeme tak současně budovat svoji identitu (self-image), ale také kolektivní

identitu (public image), toto dělení autor zakládá na tom, že tyto dvě identity jsou odlišné, vychází z názoru, že všechny identity člověka jsou svým způsobem určitý proces „bytí někým“ nebo „stávání se někým“. (Jenkins 1996: 68 - 78). Pro tuto práci jsou důležité oba tyto pojmy, jak identita individuální (osobní), tak identita kolektivní (sociální). Identita je vymezena jako ztotožnění člověka s určitým souborem jiných lidí, jako jeho pocit spřízněnosti, sdílení určitých myšlenek, názorů a také hodnot (Duffková, Urban, Dubský 2008). Obě tyto identity hrají v případě vegetariánů a veganů velmi důležitou roli. Během tranzice k vegetariánství dochází, jak k proměně individuální, tak kolektivní identity. Na základě změny identity může dojít k projevům stigmatizace vegetariána většinovou společností.

„ V práci je to trochu složitější. Všichni kolegové jí maso. Takže si vybírají hlavně restaurace, kde si vyberou jídlo oni. Na mě se nikdy ohled nebral. Takže se mi pak stane, že jdu na oběd a dám si jen kafe, protože jíst pětkrát do týdne šopskej salát nemusím. Už jsem přemýšlel, že bych s nima vůbec nechodil, ale to by mě hrozně vyloučilo z kolektivu (...) oběd pak doháním v kanceláři mezi prací z toho, co si donesu z domova. (David, 3. 12. 2011)

Jak říká Erving Goffman (2003) koncept stigmatu je definován jako nežádoucí odlišnost od očekávání, tato odlišnost má pak dopad na chování ostatních lidí. Na základě jedné „nedokonalosti“ je pak může být osobě připisována celá řada dalších nedokonalostí nebo odlišností. Být společností považován za normálního je spojeno s možností být ve společnosti přijímán, společenský styk je mnohem jednodušší bez stigmatu (Goffman 2003: 90 - 135).

Při mém výzkumu se ukázalo, že cesta vegetariána/vegana není jednoduchá a zejména pokud nejí maso již delší dobu, byly jejich začátky opravdu těžké s ohledem na nedostupnost informací a surovin pro přípravu vegetariánských a veganských jídel. Informanti museli

při této otázce přemýšlet o tom, jaké to bylo na začátku, a sami byli mnohdy překvapení, že na toto období svého života již pozapomněli.

„Maso jsem přestala jíst na gymplu. Tam už byly kámošky, který maso nejedly, ale nebyly v tom úplně konzistentní, neměly to úplně vychytané. Víím, že v té době nebylo tak jednoduchý sehnat úplně hodně informací, o tom, co to vlastně je, co to obnáší. Navíc osm let zpátky ani v Praze nebylo moc obchodů, kde by si člověk mohl jít a koupit si tam prostě tofu, sójovej salát nebo ty vychytávky, který tam jsou dneska. Tak jsem vlastně moc nejedla.“ (Julie, 16. 11. 2011)

Ukazuje se, že začátky pro většinu vegetariánů nebyly vůbec jednoduché, zejména byl problém s dostupností vegetariánských pokrmů. Existovalo jen minimum restaurací a specializovaných obchodů. V tomto období nemůže většina z respondentů hovořit o tom, že by žili zdravě, jejich znalosti o stravě byly velmi omezené a její dostupnost byla také nebyla zrovna ideální. Přesto si stáli za svým názorem a nadále odmítali konzumovat maso.

Jako velmi zajímavou identitní kariéru bych popsala Josefa a jeho snahu o zlepšení podmínek na gymnáziu, které navštěvoval. Jako jediný z respondentů popsat sám sebe, jako velmi angažovaného člověka. Snažil se zlepšit svoje výchozí podmínky, možnosti stravování. Snažil se bojovat za to, o čem byl přesvědčený, že je správné. Jak se ukázalo, našel poměrně velkou podporu ze strany spolužáků na gymnázium. Mohl tak bojovat za to, o čem byl přesvědčený, že za to stojí.

„Velmi dobře si vzpomínám na náš boj o to, aby v jídelně vařili i vegetariánské jídlo. (...) Nakonec se nám podařilo sehnat necelých dvě stě podpisů, což byla skoro čtvrtina tehdejších studentů a tak nám paní kuchařky začaly vařit skvělé vegetariánské variace. S přechodem na vysokou školu už se rozšířily i možnosti, kde vegetariánské potraviny nakoupit.“ (Josef, 19. 1. 2012)

Kariéra vegetariána není snadná. Je potřeba se během ní učit, osvojovat si určité návyky. Tento fakt velmi zdůrazňoval pan Zdeněk,

o kterém bychom mohli říci, že je poměrně čerstvým vegetariánem (cca 1 rok). Jak sám popisuje, změna stravování a životního stylu je pro něj spjatá s neustálým učením se a hledáním informací. Dalo by se říci, že pan Zdeněk právě nyní buduje svoji novou identitu. Učí se nové hodnoty a normy, které jsou typické pro člověka, který sám sebe definuje jako vegetariána. Najednou se identifikuje s životním stylem, který není běžný pro většinovou konformní společnost. Zamýšlí se do větších důsledků nad různými aspekty běžného života – nad tím, jakým způsobem byla testována kosmetika. Což je věc, nad kterou se většina lidí nepozastavuje, nezamýšlí důsledky, které mohou stát v pozadí. Zjišťuje, že existuje střet s uvažováním nevegetariánů a ne vždy je jednoduché jim sdělit svůj názor, postoj tak aby jej pochopili.

*„Já se pořád učím. Učím se jíst věci, který sem nikdy nejedl. Hledám, co se dá udělat uvařit. Ještě, že přítelkyně už se v tom vyzná víc, hlady teda díky ní netrpím (smích). Používám jen kosmetiku netestovanou na zvířatech, jídlo nakupuju ve specializovanejch obchodech, do supermarketu si dojdu tak pro pečivo. Jinak je ve všem syřidlo a jiný svinstva (...) Je trapný, když dostaneš kosmetiku, o který víš, že jí testovali na zvířatech. Pořád řeším dilema, jestli si to nechat a vyhodit nebo to těm lidem vysvětlovat.“
(Zdeněk, 8. 12. 2011)*

Vegetariáni jsou většinou lépe informováni o jídle, výživě a celkově všech aspektech zdraví. Vynechávají ze svého jídelníčku nezdravé složky potravy, nakupují spíše v obchodech, kde mají jistotu, odkud potravina pochází a co opravdu obsahuje. S tím se také pojí odlišná mentalita, co se týče ceny potravin. Velmi často jsem se setkávala s hodnocením, že vegetariánský styl života je díky tomu nákladnější než když člověk neřeší původ každého produktu, po kterém sáhne. Samozřejmě, že existuje možnost jak se stravovat jako vegetarián levně, o nákladnosti mluvíme, zejména pokud vegetariáni nakupují ve specializovaných obchodech zaměřených na stravu nebo při nákupu kosmetiky netestované na zvířatech. Komunikační partneři během vyprávění o jejich kariéře

vegetariána zmiňovali také zkušenosti s partnerskými vztahy, kterým věnuji následující kapitolu.

4.5 Partnerské vztahy

Pro každý vztah je důležitá již samotná volba partnera. Dana Hamplová (2006) definuje výběr životního partnera jako proces, při kterém se projevují emoce, sociální normy, ale také očekávání a zkušenosti, které máme ze své vlastní rodiny.

Na naši volbu působí celá řada faktorů, zejména se jedná o naše představy, přání a touhy, ve kterých se ale odráží kulturní hodnoty a normy, které jedinec uznává. Velký vliv má také naše rodina, která na nás působí v průběhu celého života a může vytvářet určitý tlak na to, jak by měl náš budoucí partner vypadat. Rodina je tvůrcem vzoru toho jak má partnerský vztah vypadat. V dnešní době je, ale kontrola rodičů nad výběrem partnera dětí oproti minulosti oslabena. Jejich role spočívá v tom, do jaké školy dítě pošlou nebo jaké je jejich sousedství, v neposlední řadě pak mohou ovlivnit budoucí volbu partnera také volnočasovými aktivitami, které dítě vykonává (Mareš 2003:87- 89).

Partnerský život a výběr partnera bývá mnohdy podroben sociální kontrole ze strany rodiny či přátel. I člověk sám má určitá kritéria, která by měl jeho budoucí partner splňovat. U vegetariánů/veganů se mezi těmito kritérii velmi často objevuje i problematika stravovacích návyků budoucího partnera. V mém vzorku se neobjevil nikdo, kdo by odpověděl kladně na otázku možnosti partnerského soužití s nevegetariánem. Někteří informanti takto odpovídali po předchozí zkušenosti, kdy žili s nevegetariánem. Jiní tuto variantu zamítali již z principu rovnou. Velmi výrazně se během mého výzkumu objevila paralela s výzkumem Annie Potts a Jovian Parry (2010), kdy se autorky zabývaly partnerským vztahy vegetariánů. V jejich výzkumu se objevila preference vegetariánek, aby jejich partner byl vegetarián. Pro polovinu mých respondentů byl

typický nepovedený vztah s nevegetariánem, který dále ovlivňoval výběr nového partnera. Aby byl partnerský vztah definován, jako spokojený je potřeba, aby mezi partnery byla vzájemná sebeúcta, důvěra a také aby v jejich vztahu fungovala etika a intimita. Pro každého z nás je nejdůležitější, ve vztahu něco jiného, nelze shrnout obecná pravidla, ale mezi vegetariány panovala celkem jasná shoda, co se partnerských vztahů týče.

Ve společnosti je typické, že dochází ke snahám maximalizovat ekonomický, symbolický a také emocionální přínos partnerského vztahu, a naopak minimalizovat ekonomické a symbolické náklady se svazkem spojené. Na základě toho můžeme mluvit o *homogamních svazcích*, které jsou typické tím, že partneři mají podobné rysy sociální, ekonomické i politické. Manželství jsou tedy nejčastěji uzavírána mezi lidmi se stejným náboženským vyznáním, stejné rasy či etnického původu nebo osob stejné sociální třídy. Další faktory, které svou povahou ovlivňují homogamní svazky jsou: věk, vzdělání nebo sociální status. Oproti tomu *heterogamní svazky* jsou založeny na ochotě přijímat odlišnosti svého partnera (Mareš 2003). Dotazovaní poukazovali na to, že po zkušenostech ve vztahu, který byl založen na odlišných přesvědčeních, co se stravy týče, preferují vztah, který je homogamní i v životním stylu. Velmi silný zážitek definovala Petra, která v předchozím vztahu žila s nevegetariánem. Nejednou Petra zmiňovala, že velmi těžko nesla, pokud partner vařil ve společné domácnosti maso, také jí vadilo, že z něj je maso cítit. Petra svůj nesourodý vztah hodnotila takto.

„Byla to pro mě ohromná zkušenost, ale spíše v tom špatném slova smyslu. Netušila jsem, že může být problém fakt, že partner jí maso. Nerada na tento vztah vzpomínám. Bylo to pro mě velmi nepříjemné. Určitě to vedlo k tomu, že se od té doby vždy informuji na stravu potencionálního partnera.“
(Petra, 8. 11. 2011)

Problém nastává také ve chvíli, kdy partner začne přesvědčovat toho druhého, že jeho stravování je lepší a mnohdy pak citově vydírá svého přítele či přítelkyni. Na takovýto vztah vzpomíná Julie, kdy ji přítel neustále přesvědčoval, že by měla jíst maso. Nejprve to zkoušel přes zdraví, později volil metodu, kvůli mně si dej maso. Jejich vztah tak byl založen na tom, že ji přítel nutil do toho, aby jedla maso, aby ona byla ten, kdo změní svůj životní styl. Julie shrnula jeho naléhání takto:

„Jestli mě máš ráda, tak si dáš maso. Já jsem si udělal maso, pojď si taky dát. Pojď půjdeme si dát steak. Měla bys jíst maso.“ (Julie, 16. 11. 2011)

Z toho můžeme vidět, jak většinová nevegetariánská společnost nemá pochopení pro volbu, kterou jedinec udělal, neustále se ho snaží přesvědčovat o tom, že by měl být konformní, měl by dělat to, co většina považuje za „normální“. Ve své podstatě nejsou ochotni pochopit přesvědčení, které je odlišené od běžného přesvědčení. Každý z mých respondentů zmínil alespoň jednu špatnou zkušenost, kdy byl přesvědčován, aby opustil svoje zásady, přesvědčení, to čemu věří a vrátil se zpět k jedení masa. Asi největším problémem, je u vegetariánů obava o to, že vegetariánská potrava není plnohodnotná a že tedy tito jedinci nemohou být zdraví. Což není pravda, jak ukazují mnohé lékařské výzkumy zaměřené právě na tuto problematiku. Pokud měli informanti zkušenost se vztahem s nevegetariánem, tak největší tlak pociťovali ze strany rodiny partnera, která se velmi intenzivně snažila o to, aby partnerka jejich dítěte, jedla maso, jak je pro ně normální.

I další informanti zmiňovali, že je pro ně nepřestavitelné sdílet jednu domácnost s člověkem, který konzumuje maso.

„To jako, že bych žil s ženskou, která si ve společném bytě bude péct třeba kachnu? Tak to ani náhodou, to bych asi nedal.“ (Petr, 16. 12. 2011)

„Partner by měl mít představu o vegetariánským jídle, že se nějak připravuje, že to není rohlík s máslem a se sejrem. Že něco dokáže uvařit.“

Dneska se mi stává, že přijdu do obchodu a tam je tolik věcí, u některých ani netuším, co to je. A o tom to je, jdou z toho uvařit skvělý věci“ (Julie, 16. 11. 2011)

„U nás to bylo jiné, díky Danovi jsem změnila pohled na jídlo. Myslím, že kdybych to neudělala, tak bysme spolu nebyly. Když se nad tím, zamyslím, tak bych určitě nemohla bydlet v jedné domácnosti s chlapem, kterej holduje staekům a podobnejm, z mého pohledu zvěrstvům. Takže věřím, že Dan by se mnou nevydržel, kdybych nezměnila svůj životní styl.“ (Zuzana, 12. 12. 2011)

Velmi specifický průběh měl právě vztah Zuzany a jejího partnera Dana byl ve svých počátcích heterogamní, oba partneři vyznávali odlišný životní styl. Zuzana v době, kdy Dana poznala, běžně konzumovala maso a neviděla v tom žádný problém. Tento fakt nebyl překážkou v počátcích vztahu, kdy spolu partneři netrávili mnoho času. Přes tyto odlišnosti jejich vztah počáteční odlišnost vydržel, zejména díky zájmu Zuzany o jiný životní styl jejího partnera. Zuzana sama zmiňovala, že pokud by její životní styl zůstal stejný, tak by dnes určitě nebyl Dan jejím manželem.

Žádnému z mnou dotázaných vegetariánů nepřišlo správné mít intimní vztah s nevegetariánem. Pro mnohé z nich to byl velký etický problém a brali by to jako selhání svého přesvědčení. Myšlenka sdílení společné domácnosti s nevegetariánem pro ně byla velmi nepříjemná, až nepřijatelná. Přijatelné pro mé informanty bylo mít vztah s člověkem, který vyznává podobné věci tzn. preferují životní styl, který odmítá krutost na zvířatech. Ukázalo se tak, že vegetariáni jsou velmi striktně zaměřeni na dodržování etiky. Více než nevegetariáni promítají etiku, morálku také do svých vztahů. Ba dokonce na tom svoje vztahy budují.

Kolem sebe můžeme spatřovat různé vztahy, ať už ty blízké přátelské nebo intimní, které jsou často založeny na podobných názorech zejména morálních, etických, politických a v určité míře také

náboženských. Velmi typické je, že si partnery či přátele volíme podle toho, co máme společné. Tento aspekt se velmi výrazně projevoval v diskuzi nad tématem vztahů. Pro vegetariány bylo velmi těžké najít společné věci s nevegetariánem, zejména v morálních a etických postojích se odlišovali, což nebyl ještě problém, pokud šlo o přátelství, zde bylo možné tuto heterogenitu přejít. Avšak jejich partnerské vztahy, jsou velmi homogenní, co se týče přesvědčení. Ať už na základě předešlé špatné zkušenosti ze vztahu s nevegetariánem, nebo na základě přesvědčení, které jim ani nedovoluje mít vztah s někým, kdo nesdílí jejich etické a morální principy. Jejich vztahy jsou pak homogenní, budovány na stejné přesvědčení, což vede k tomu, že tyto vztahy stojí na mnohem pevnějších etických základech než běžné vztahy, které jsou často heterogenní.

Nemyslím si, že lidé, kteří maso běžně jedí, jsou nějak neetičtí, problém je spíše v tom, že díky společenskému přesvědčení jsou neuvědomělí, co se týče vztahu mezi utrpením, smrtí zvířat a tím, že právě z toho je pak složena naše potrava. Velkou roli v tomto případě hraje právě výchova a kultura, ve které žijeme a kde jsou podmíněné stravovací návyky směrem k nevegetariánství. Uvědomme si, že se ve společnosti stále méně mluví o tom, jak bylo maso získáno. Proces usmrcení zvířete je v podstatě tabuizován, je schován, tak aby jej běžný člověk neviděl. Proto je velmi těžké pochopit lidi, kteří brojí proti zakořeněnému zvyku, jaký požívání masa beze sporu je. Tento zvyk je v naší společnosti navíc podporován právě tlakem k tomu být sociálně konformním.

4.6 Pohled na stravu během těhotenství a výchova dětí.

Během rozhovorů jsme, také narazili na téma těhotenství, porodu a výchovy dětí. Toto téma mi přišlo velmi zajímavé s ohledem na přesvědčení mých informátorů, na jejich morální zásady. Ve svém okolí jsem se několikrát setkala s vegetariánkami, které během těhotenství změnilly svoje stravovací návyky. V tomto případě se do protikladu staví hodnoty, které jsou spjaté s vegetariánstvím proti hodnotám spjatým s těhotenstvím a rodičovstvím. Ulrich Beck a Elisabeth Beck-Gernsheim poukazují na to, že přestože se rodí méně dětí, tak dítě nikdy nebylo důležitější než dnes. Dítě nám umožňuje zejména uspokojení emocionálních potřeb rodičů. Dítě dodává životu rodičů smysl, pocit štěstí a pevné citové pouto s dítětem (Beck, Beck-Gernsheim 1995: 105). Láska mezi mužem a ženou je v tomto období velmi křehká a tak se dítě stává objektem dlouhodobé a stabilní lásky rodičů. Vztah rodič dítě je mnohem pevnější než všechny ostatní vztahy (Beck, Beck-Gernsheim 1995:72). Rodičovství je tak jedním z nejzodpovědnějších úkolů v životě člověka. Rodiče jsou povinni pro dítě udělat maximum ((Beck, Beck-Gernsheim 1995:73). Právě toto může být důvodem, proč se část dotázaných žen byla ochotna přiklonit ke změně životního stylu během těhotenství a proč byly ochotné nechat svoje děti stravovat odlišně než je jejich přesvědčení.

„V těhotenství si nejsem úplně jistá, maso je asi pro vývoj dítěte důležitý, ale doufám, že to půjde i bez něj. Uvidí se, co poradí doktor. Pokud budu muset jíst maso, tak určitě budu volit takové zdroje, kde vím, že se to zvíře mělo dobře, nežilo v kleci a mohlo volně běhat, takže určitě biochovy (Zuzana, 12. 12. 2011).

„Určitě se budu nadále stravovat jako vegetariánka. Maso už nebudu jíst určitě nikdy.“ (Lenka, 1. 1. 2012)

„Rozhodnutí ohledně stravy v těhotenství nechávám na Ivě, ať se rozhodne jakkoliv budu ji podporovat. (David, 3. 12. 2011)

„Tudy vlak nepojede, protože když se zamyslím, tak co by mohl mít biosejra navíc? B12? Maso bych nikdy do pusy nedala, když to vidím, tak vím, že to žilo. Je teda pravda, že ženský trvdí, že se jim v těhotenství mění chutě, ale myslím, že chuť na maso nedostanu.“ (Petra, 1. 11. 2011)

Je zajímavé sledovat, že i přes očividně pevné přesvědčení všech vegetariánů, část z nich přiznává, že v době těhotenství pravděpodobně změní své stravování ve prospěch vývoje dítěte. I Petra přes svůj názor přiznává, že v těhotenství může mít jiné chutě. Můžeme tak i v její výpovědi poznat jisté pochybnosti o budoucnosti tohoto životního stylu v této fázi jejího života. V těchto výpovědích bychom mohli najít jistou mezeru jejich přesvědčení – všichni variantu konzumace masa ve prospěch dítěte připouští alespoň hypoteticky. Uvědomují si, že co je zdravé pro ně nemusí být nutně zdravé v průběhu jejich těhotenství pro jejich dítě. Ačkoliv část z dotázaných vůbec nepřipustila možnost, že by pochybovali o zdravotních rizicích, které by mohli nastat v těhotenství. Ukazuje se, že dítě je velkou hodnotou v životě člověka a pokud je dítě postaveno do konfliktu s hodnotami spjatými s vegetariánství je problematické rozhodnout, co je pro jedince důležitější.

„Moje děti a jejich strava? Už jsem o tom párkrát přemýšlela a asi to nechám na nich. Nedovedu si teda úplně dobře představit, že jim budu vyvařovat maso, ale nějak se to určitě bude dát zvládnout. Minimálně babičky máme obě za rohem.“ (Zuzana, 12. 12. 2011)

„Děti? Budou jíst to, co já. Nebudu přece vařit maso. Až budou starší, tak to pak bude jejich volba.“ (Lenka, 1. 1. 2012)

„Toto rozhodnutí nechám zcela na nich. Rozhodně jim nebudu nic nutit. Víím jak je nucení nepříjemné a proto se mu chci vyhnout“ (David, 3. 12. 2011)

„Děti budou vegani. Je mi jasný, že to pro mě bude náročnější. Ale nedovedu si představit, že bych jim proti svému přesvědčení kupovala buřty a zároveň mě to ani nepřijde zdravé. Ale až budou mít děcka vlastní rozum, tak jim nechám mít vlastní rozum.“ (Petra, 1. 12. 2011)

Z těchto výpovědí je patrné, že rodiče ve většině případů chtějí dát dítěti možnost volby, jak se budou stravovat. Mohli bychom tedy polemizovat o síle přesvědčení vegetariánů. Z pohledu většinové populace bychom mohli toto chování vysvětlovat tak že ani vegetariáni nejsou 100% přesvědčeni o správnosti jimi zvoleného životního stylu. Sami vegetariáni se však shodují na tom, že jen chtějí dítěti poskytnout vše potřebné pro jejich vývoj a nechat následně svobodnou volbu v tom, jakým směrem se bude jejich dítě ubírat. Přesto, že jejich přesvědčení je velmi silné projevuje se, zde opětovně to, že není jejich cílem svoje přesvědčení někomu nutit.

4.7 Shrnutí hlavních zjištění

Ve výše uvedených subkapitolách jsem představovala jednotlivé zkušenosti respondentů, snažila jsem se o přiblížení jejich pohledů na hlavní témata, která se během rozhovoru objevovala. Zejména se jednalo o jejich přechod k vegetariánství, reakce ze strany okolí a to jak vegetariánství ovlivňuje jejich partnerství a společné soužití s osobou druhého pohlaví.

Během tohoto výzkumu se ukázalo, že existují různé motivace, které respondenty vedly k vegetariánství. Nejčastěji to byla motivace etická (morální), kdy respondenti vypovídali, že již dále nechtěli být zodpovědní za to, že kvůli jejich potravě musí nějaké zvíře trpět. Tyto zjištění korespondovaly s již provedenými výzkumy na toto téma, kde se také objevovala jako nejčastější etická (morální) motivace (např. Beardsworth, Keil 1992; Rozin a kol. 1997; Santos, Booth 1996, Potts, White 2008). Druhou skupinou pak byli respondenti, kteří postupně vynechávali maso z důvodu, že jim nechutnalo, až postupně přestali jíst veškeré druhy masa (např. Rozin a kol. 1997; Santos, Booth 1996). Třetí významnou motivací se ukázala být motivace sociální, kdy vliv okolí byl spouštěcím mechanismem nebo přispěl k rozhodnutí přestat jíst maso. Ve

zkoumaném vzorku, to byl vliv nejčastěji kamarádky a přítele, v obou těchto případech došlo k oslabení sociální vazby ze strany rodičů, což vedlo k posílení sociální vazby ze strany kamarádky případně přítele (např. Santos, Booth 1996). Potvrdilo se tedy to, co bylo zkoumáno v jiných zemích, tedy že během tranzice k vegetariánství ve většině případů, hraje roli několik aspektů. V tomto výzkumu se však neobjevila motivace, která by byla spojena s náboženstvím.

Ke změně směrem k vegetariánství došlo u všech dotazovaných v době přechodu z jednoho typu školy na druhou (ze základní školy na střední, nebo ze střední školy na vysokou). V čemž můžeme spatřovat oslabenou roli sociální kontroly ze strany rodičů, setkávání se novými věcmi, které do té doby byly informantům skryty. V tomto období se také postupně začíná zvyšovat svoboda individua a jeho nezávislost na rodičích. Mohli bychom tedy hovořit o tom, že došlo ke změně identity v pozdějším věku, což může znamenat připsání získaného stigma. Tento fakt velmi záležel na okolí participantů, jejich toleranci, ochotě akceptovat něco, co pro ně není zcela běžné, co někteří z nich pokládají za nesmyslné.

Co se týče reakce okolí, setkala jsem se ve výpovědích svých respondentů s různými reakcemi. Potvrdilo se mi to, co definují Alan Beardsworth a Teresa Keilová (1992), kteří hovoří o rozporuplných reakcích okolí od sympatií až po nepřátelství. U tří dotazovaných proběhlo přijetí ze strany rodiny a okolí bez problémů. Rodiče se dokonce zapojili a začali se zajímat o výhody vegetariánského způsobu stravování. U čtyř dotazovaných prvotní přijetí neproběhlo úplně hladce, ve dvou případech došlo k postupnému zlepšení situace, ve zbylých dvou případech je vegetariánství stále problémem a situace v rodině je díky němu velmi napjatá. U jedné respondentky jsem se setkala s faktem, že rodiče se o ni nezajímali, takže jejich reakce nebyla vůbec žádná.

Posledním velmi zajímavým faktem, který se mi během výzkumu potvrdil, byl ten, že vegetariáni odmítali mít vztah s člověkem, který jí maso. Vyžadovali homogamní vztahy založené zejména na podobném životním stylu (tedy vegetariánství). Jejich přesvědčení bylo budované ať už na základě špatné zkušenosti z minulosti nebo přesvědčení, které by vlastně podkopávalo je samotné, jejich identitu, volbu cesty, kdy zvířata netrpí. Ukázalo se, že stejně jako při výzkumu Annie Potts a Jovian Parry (2010), hraje možnost volby velmi důležitou roli v partnerských a intimních vztazích vegetariánů. A mnou dotazovaní respondenti to vnímali jako normální a běžnou věc, že pro ně není vhodným partnerem nevegetarián. Tento pohled se mnohdy ještě více utvrdil po zkušenosti se soužitím s nevegetariánem. Kdy participanty tato zkušenost ještě mnohem více utvrdila v tom, že pro ně není dobrý heterogenní vztah s člověkem, který jí maso. Vždy budou v tomto vztahu stigmatizováni, ať už ze strany samotného partnera, nebo jeho rodiny či přátel. Je zajímavé, že Erving Goffman (2003) pracuje s pojmem stigma u duševně nemocných lidí, paradoxně vegetariáni jsou podle výzkumu zdravého životního stylu (viz výše) obecně zdravější než nevegetariáni, přesto jsou vnímáni částí společnosti jako jiní, mnozí lidé je také vnímají jako „nemocné“, „nezdravé“ jak vypovídali moji respondenti. Mnohem větším stigmatem ze strany společnosti jsou zasaženi muži, protože ideál hegemonní maskulinity je spjat s konzumací masa, a pokud muž maso nejí jen stěží, se může v očích většinové společnosti přiblížit tomuto ideálu (viz. Gajdoš 2011:28).

5 ZÁVĚR

Snahou této diplomové práce bylo popsat propojení vegetariánství a partnerských vztahů. Ve své diplomové práci jsem se snažila poukázat na to, že dnešní společnost je velice individualizovaná a pro současný svět je tato individualita velmi důležitá a významně se začíná projevovat. Spolu s tím se pojí fakt, že etické aspekty a hodnoty a normy, které se s vegetariánstvím pojí, jsou přenášeny také do partnerských vztahů a velmi výrazně jej ovlivňují.

Teoretické části této práce byla věnována vývoji partnerských vztahů v moderní společnosti. Pro získání dat jsem zvolila polostrukturované hloubkové rozhovory s osmi vegetariány a vegany, rozdělení bylo čtyři muži a čtyři ženy. Zajímala jsem se jen o to, s jakými problémy se setkávají ve svém životě, ale také jak se jejich stravování odráží na partnerském životě. Mé respondenty charakterizuje fakt, že většina z nich se stala vegetariány (následně někteří z nich vegany) v průběhu dospívání případně v době studia na vysoké škole. Moje práce nijak nevyovídá o lidech starších ze starších generací a jejich postojích k partnerství. S každým respondentem jsem provedla jeden rozhovor, u některých respondentů se objevila nutnost některá témata doplnit během rozhovoru druhého (Zuzana, Josef).

Vegetariáni jsou lidé, jimž z velké části záleží na osudu zvířat a chtějí se stravovat, tak aby se vyhnuli tomu, že díky nim by došlo k usmrcení živého tvora. Vegetariáni ve svém životním stylu nezůstávají pouze u etické motivace, ale k alternativnímu životnímu stylu je vede také vidina zlepšení zdravotního stavu.

Co z mé práce vyplývá? Během výzkumu se ukázalo, že jídlo a životní styl může být velmi důležitým aspektem v životě lidí. Jídlo je

součástí naší každodennosti. V našem sociokulturním prostředí je běžné konzumovat potraviny živočišného původu. Pokud člověk vybočuje způsobem stravování, může to vést k problematizaci vztahů. Vegetariáni svojí stravou vybočují ze zavedených stravovacích norem. Mohou pak být bráni jako nekonformní jedinci, kteří vybočují ze společnosti. Nemůžu ovšem paušalizovat, že tento jev je typický pro populaci vegetariánů a veganů, na to by byl potřeba mnohem rozsáhlejší výzkum, který by zahrnoval i starší generace vegetariánů a veganů a které se mě osobně bohužel nepodařilo kontaktovat. Ukázalo se, ale že vztahy vegetariánů jsou mnohem homogennější, založené na velmi podobném přesvědčení, které stojí v pozadí toho, že vztah je mnohem pevnější, stabilnější. Je založen na etickém smýšlení o živých organismech, které by neměli být zneužívány pro užitek a zisk lidstva.

Vegetariány jedí jinak, ale hlavním aspektem je, že zastávají i jiné hodnoty a jsou nekonformní, což jim je ze strany většinové společnosti dáváno najevo s různou intenzitou. Rodiče často s přijetím nového životního stylu mají strach o zdraví svého potomka. Postoj rodičů se často v průběhu času proměňoval, až došlo k akceptaci životního stylu potomků. V některých případech došlo dokonce k ovlivnění rodičů ze strany potomka, který se zasadil o změnu stravovacích návyků. Ať už se jednalo o postupný přesun k bezmasé stravě nebo zavedení nových potravin do jídelníčku. Což dokazuje, že i přes velmi silný tlak společnosti je přesvědčení dotazovaných tak silné, že ani sociální tlak ze strany jejich blízkých je nepřinutil k návratu k většinové formě stravování.

Naprostá většina účastníků tohoto výzkumu považuje vegetariánství za důležitou součást své identity. Tuto identitu v průběhu času budovali, sžívali se s ní. Někteří z nich si identitu (zejména pan Zdeněk) právě budují, prochází procesem učení se. Jejich životní styl a identity jsou pro ně nesmírně důležité a na základě zkušeností vyhledávají své partnery,

tak aby docházelo ve vztahu k homogamii názorů, norem a hodnot. Což umožňuje existenci harmonického vztahu. Po zkušenostech z názorově a hodnotově heterogamního vztahu informátoři zmiňovali, že podobnou zkušenost ve svém životě již nechtějí zažívat a vyzdvihovali hodnotu homogamního svazku založeného na podobném etickém přesvědčení.

Přesto se ukazuje, že i přes veškerá přesvědčení může dojít k opětovné změně identity, kdy např. žena může být ochotná přistoupit ke konzumaci masa během těhotenství nebo pokud by to vyžadoval zdravotní stav. Většina z dotazovaných ale striktně tuto možnost odmítá. Jedinou dotázanou, která tuto možnost připustila, byla paní Zuzana, u Zuzany může hrát roli, že je z dotazovaných nejstarší a již o mateřství uvažuje a zvažuje možná pro a proti vegetariánské stravy na vývoj dítěte. Tento fakt je nesmírně zajímavý, protože všichni dotazovaní dokázali odolávat sociálnímu tlaku ze svého okolí, protože jejich stravovací návyky jsou v souladu s jejich hodnotami nepůsobit utrpení zvířatům. Což je stav, který označuje socioložka Hana Librova (1994) jako kognitivní konsonanci.

Během zjišťování informací o vegetariánství a jeho propojení s partnerskými vztahy jsem narážela na problém, že velkou část informací obsahují především ne zcela relevantní webové stránky a různá fóra, která se vegetariánství zabývají. Tyto zdroje mi poskytly alespoň částečný vhled do problematiky a následně byly doplněny o články z různých oborů, jako sociální psychologie, případně články z medicínského prostředí. Přesto se mi podařilo alespoň v zahraničních publikacích najít relevantní zdroje. Pokud se s fenoménem vegetariánství setkáváme v české literatuře, jde zejména o knihy, které jsou zaměřeny na správné stravování. V českém kontextu krom několika málo článků existují spíše ne zcela odborné zdroje, zejména webová fóra a stránky, které sdružují vegetariány v naší společnosti.

Dále se objevilo několik možných metodologických problémů. Jedním z nich mohl být věk mých respondentů, kdy nejstaršímu dotazovanému bylo 31 let, bohužel se mi nepodařilo skrze moje kontakty sehnat starší informanty. Všichni moji respondenti pocházeli z měst, které mají více než 25 000 obyvatel, chybí zde tedy skupina z malých měst a vesnic. Zde si myslím, že by se mohly objevit zajímavé názory a postoje.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Allen, M. W., Wilson, M., Hung NG, S., Dunne, M. 2000. „Values and Beliefs of Vegetarians and Omnivores“. *The Journal of Social Psychology*, 140: (4).

Anderson, M. et al. 2002. „Confidence amid Uncertainty: Ambitions and Plans in a Sample of Young Adults.“ *Sociological Research Online* 6(4), [online] [cit. 16. 6. 2013].

Dostupné z: <<http://www.socresonline.org.uk/6/4/anderson.html>>.

Barták, R. *Filosofie Vegetariánství*. [online]. [cit. 21.5.2012]. Dostupné z: <<http://www.zvirevtisni.cz/index.php?lng=CZ&webid=43&id=52&akce=clanek>>.

Bauman, Z. 2004. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá Fronta.

Beardsworth, A., Keil, T. 1992. „The Vegetarian Option: Varieties, Conversions, Motives, and Careers“. *Sociological Review*, 40:(2).

Beardsworth, A., Keil, T. 1993. „Contemporary Vegetarianism in the U.K: Challenge and Incorporation?“ *Appetite*, 20, 229 – 234.

Beardsworth, A. Keil, T. 1997. *Sociology on the Menu. An invitation to the study of food and society*. London, Routledge.

Beck, U. 2004. *Riziková společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Beck, U., Beck - Gernsheim, E. 1995. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge-Oxford: Polity Press. .

Beck, U., Beck - Gernsheim, E. 2002. *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: SAGE.

Blommaert, J. 2005. *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: University Press.

Dudová, R. 2007. „Rodina a rodiny – formy soukromého života v České republice.“ Seminář *Souvislosti soukromého a pracovního života v ČR*, Praha, 27. 2. 2007. *Gender & sociologie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 6. 4. 2011] Dostupné z: <<http://www.soc.cas.cz/promeny/download/1124/rodina%20a%20rodiny.pdf>>.

Dudová, R. Vohlídalová, M. 2005. *Souvislosti proměn pracovního trhu a forem soukromého, rodinného a partnerského života v české společnosti – teoretická studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Duffková, J., L. Urban, J. Dubský. 2008. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Dvořáková-Janů, V., 1999. *Lidé a jídlo*. Praha: ISV.

Fox, N., Ward, K. 2008. „Health, ethics and environment. A qualitative study of vegetarian motivations“. *Appetite*, 50, 422-429.

Gajdoš, A. 2011. „Chlieb náš každodenný: maskulinita a jedlo v odbornej tlači prvej dekády 21. storočia“. *Gender, rovné príležitosti, výzkum*. Vol. 12. 25 - 34.

Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, A. 1991. *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Stanford: Stanford Univers. Press.

Giddens, Anthony. 1997. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.

Goffman, E. 2003. *Stigma: Poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. Praha: SLON.

Goffman, E. 2003. *Stigma: Poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. Praha :SLON, 2003.

Hamplová , D.2006. Láska, evoluce nebo neviditelná ruka sňatkového trhu? IN HAMPLOVÁ, D., ŠALAMOUNOVÁ, P., ŠAMANOVÁ, G. (eds.) *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy*.

Inglehart, R. F. 2008. „Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006.“ *West European Politics* 31 (1 -2): 130 – 146.

Jabs, J., Sobal, J., Devine, C. M. 2000. „Managing vegetarianism:Identities, norms and interactions“. *Ecology of Food and Nutrition*, 39, 375–394.

Janda, S., Trocchia P.J. 2001. “Vegetarianism: Toward a Greater Understanding” . *Psychology & Marketing*. 18: (12)

Jenkins, R. 1996. *Social Identity*. London: Routledge.

Jeřábek, H. 1992. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum.

Katrňák, T. 1999. „Proměna vnímání sexu a vznik sexuality“ Pp 57-75 in *Sociální studia 4. Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity*. Brno: FSS MU.

Lesthaeghe, R. 1983. „A century of demographic and cultural change in Western Europe: Anexploration of underlying dimensions.“ *Population and Development Review* 9 (3): 411-435.

Lesthaeghe, R. 2011. „The "second demographic transition": A conceptual map for the understanding of late modern demographic developments in fertility and family formation.“ *Historical Social Research* 36 (2): 179-218.

Librová, H.1994. *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*. Brno, Veronica a Hnutí Duha.

Mareš, P. 2003. Sňatkový trh-koncepty a modely: východisko výzkumu reprodukce rodin. In Mareš, P.Potočný, T. (eds.) *Modernizace a česká rodina*.

Melinová, V., B. Davisová. 2008. *Průvodce (začínajícího) vegetariána: Kompletní průvodce zdravou vegetariánskou stravou*. Radňovice: Andrea Komínková.

Možný, I. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Možný, I. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství

Možný, I., Rabušic, L. 1999. „The Czech family, the marriage market, and the reproductive climate.“ str. 94-112 in J. Večerník, P. Matějů (eds.). *Ten years of rebuilding capitalism: Czech society after 1989*. Praha: Academia.

Mužík, V a kol. 2007. *Výživa a pohyb jako součást výchovy ke zdraví na základní škole: Příručka pro učitele*. Brno: Paido.

Phillips, F.2005. „Vegetarian Nutrition.“ *British Nutrition Foundation Nutrition Bulletin*, vol. 30, No. 2, s. 132–167. [online]. [cit. 2.7. 2012]. Dostupné: <http://www.animal-friends-croatia.org/data/file_4586.pdf>.

Potts, A., Parry, J. 2010. „Vegan sexuality. Challenging heteronormative masculinity through meat-free sex“. *Feminism & Psychology*, 20 : (1).

Povey, R., Wellens, B., Conner, M. 2001. „Attitudes Towards Following Meat, Vegetarian and Vegan Diet: An Examination of the Role of Ambivalence“. *Appetite*, 37, 15 – 26.

Punch, K. F. 2008. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál

Rabušic, L. 2001. *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: Sociologické nakladatelství.

Risi, Armin a Ronald Zürer. 2007. *Vegetariánský život: přednosti bezmasé výživy*. Praha: EarthSave.

Rozin, P., Markwith, M., Stoess, C. 1997. „Moralization and Becoming a Vegetarian: The Transformation of Preferences Into Values and the Recruitment of Disgust.“ *Psychological Science*. 8 : (2)

Santos, M. L., Booth, D. A. 1996. „Influences on meat avoidance among British students“. *Appetite*, Vol. f27, 197–205.

Sobotka, T. 2008. „Overview Chapter 6: The diverse faces of the Second Demographic Transition in Europe.“ *Demographic Research* 19 (8): 171 – 224

Strauss, A., J. Corbinová. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Nakladatelství Albert a Sdružení Podané ruce

Szaló, C. 2003. Sociologie formování sociálních identit, in: Szaló, C. – Nosál, I. 2003. *Mozaika v re-konstrukci: formování sociálních identit v současné střední Evropě*, Brno, Masarykova univerzita.

Vágnerová, M. 2008 *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum..

Vegetariánství: Kvantitativní Výzkum Hodnocení Výrobků z Oblasti Vegetariánství. STEM/MARK, a. s. [online]. [cit. 12.12.2011].<<http://www.vegetarian.cz/ostatni/stenmark%20o%20veget.html>>.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Raw food health. The Number of Vegetarians In The World [online]. [cit. 12.7.2012]. Dostupné z: <http://www.raw-food-health.net/NumberOfVegetarians.html>

7 RESUMÉ

The aim of this thesis was to describe the interconnection of vegetarianism and relationships. It turns out that in today's individualized society individuality is very important and significant is starting to show just in relationships. Ethical aspects of vegetarianism are also transferred to such relationships and significantly affect it.

For this research, I used a semi-structured depth interviews were conducted with six vegetarians and two vegans. Majority of participants in this research considers vegetarianism as an important part of their identity. This identity over time built, and lived in it. A very interesting fact that during my research confirmed the fact that vegetarians refused to have a relationship with someone who eats meat. Whether based on bad experiences from the past or belief that would actually undermine them alone, their identity, the paths which the animals do not suffer. And me interviewed respondents saw this as normal and ordinary thing for them is not a suitable partner for vegetarians.

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Tab 1: Rozdělení vegetariánů.

Dělení vegetariánů	Popis stravy
Semi-vegetariani (demi-vegetarian)	Příležitostně stále konzumují tzv. bílé maso, jako jsou ryby, plody moře a maso drůbeží
Pesco-vegetariani	Konzumují ryby a plody moře, mohou jíst také mléčné výrobky a vejce.
Lakto–ovo–vegetariáni	Nekonzumují žádné maso, v jídelníčku si ale ponechávají mléčné výrobky a vejce.
Ovo-vegetariáni	Nekonzumují žádné maso, mléčné výrobky, z živočišné produkce jedí pouze vejce.
Lakto-vegetariáni	Nekonzumují žádné maso, stejně tak jako vejce, jediné co zachovávají ve svém jídelníčku jsou mléčné výrobky.

Převzato z Phillips (2005: 135)

Příloha č. 2 - Tab 2: Počet vegetariánů v jednotlivých evropských zemích v roce 2008

Země	Procent z celkové populace
Belgie	2,0%
Česká republika	1,5%
Dánsko	1,5%
Francie	2,0%
Chorvatsko	3,7%
Nizozemsko	4,3%
Norsko	2,0%
Polsko	>1,0%
Portugalsko	0,3%
Rakousko	3,0%
Slovensko	1,0%
Švýcarsko	9,0%
Velká Británie	9,0%

(zdroje: Raw food health³, Vegetarian⁴; vlastní tabulka)

³ <http://www.raw-food-health.net/NumberOfVegetarians.html>

⁴ http://www.vegetarian.cz/ostatni/pocty__vegetar2003.html

Příloha č. 3 – Okruhy otázek

1) Demografické charakteristiky, vegetariánství

- Pohlaví
- Věk
- Vzdělání
- Co Vás k tomu stát se vegetariánem/veganem vedlo?
- Popsat svoji kariéru vegana/vegetariána?
- Víte co jíte? Jsou chvíle, kdy jste ochoten ustoupit?
- Stalo se někdy, že jste snědla maso? Co bylo důvodem?
- Jak hodnotíte vegetariánství? Co to pro Vás znamená? Zhodnoťte svou zkušenost?
- Jak vnímá Vaše okolí to, že nejíte maso?
- Jak byste popsal/a člověka, který jí maso? Jako ho vy osobně vnímáte?
- Máte ve svém okruhu přátel i lidi, kteří jí maso? Vztah k okolí – co říkají na vaše vegetariánství/veganství? Jaké je složení Vašich přátel? Vyprávějte zkušenost s lidmi ve vašem okolí, kteří maso jí. Projevuje se to nějak na vašem vztahu?

2) Partnerské vztahy

- Jste právě teď ve vztahu? Jak dlouho? Žijete v jedné domácnosti?
- Partner – Vegan/vegetarián či jí maso?
- Jak se stravujete? Pociťujete nějaké odlišnosti? Vadí Vám rozdílné jídlo? Kdo z Vás vaří?
- Kde hledáte partnera a jakým způsobem? Je pro Vás důležité, co partner jí?
- Pokud jste měl/a vztah s člověkem, který jedl maso a člověkem, který byl vegetariánem – pociťil/a jste nějaké výrazné odlišnosti? Mohl byste srovnat?
- Jak váš vztah hodnotilo okolí? Rodiče?
- Zamyslete se nad tím, zda je pro Vás důležité, aby partner nejedl maso?
- Uvažujete o tom vůbec? Je to pro Vás důležité?